

İRFAN

№ 71 Okyabr 2012 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

QURBAN
DİRİLMƏKDİR

İRFAN

Oktyabr/2012/№:71
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2012 © All Rights Reserved
Created and supported by "irfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işləri üçün:
Tel: 050 379 01 79

**Şikayət və təklifləriniz üçün
bu nömrəyə müraciət edə bilərsiniz**

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

İslam dünyası üçün əlamətdar günlərdən olan, bütün müsəlmanların bayram sevinci yaşadığı Qurban bayramı tezliklə qapılarımızı döyəcək. Dinimizə görə müqəddəs sayılan bu bayram həcc ibadəti və Allah üçün fədakarlıq edərək kəsilən qurbanlarla yaddaşlarda özünə yer edir. Bayram sevinc günləridir. Müsəlmanları bir-birinə bağlayan, daha da yaxın edən əlamətdar günlərdir. Uca dinimiz bizə fərdi tətil deyil, ictimai planda bayramlaşma şüuru qazandırır. Jurnalımızın bu sayında qurban və həcc sevincimizi sizinlə paylaşmaq qərarına gəldik. Ona görə də oktyabr sayımızı qurbana həsr etdik.

Bu sayımızda *"Həyatı və Ölümü Ona həsr etmək"* başlıqlı yazı ilə qurbanın və həccin əsil mahiyyətindən söz açdıq. Qurbandan məqsədin Allaha yaxınlaşmaq və bu yolda lazım gələrsə hər şeydən fədakarlıq edə bilmək olduğunu bir daha yada saldıq. Bəzən yanlışlıqla Qurban bayramında hər şeyin heyvan kəsməklə sona çatdığını zənn edirik. Məhz belə düşüncələr üçün *"Allaha yaxınlaşma ehtiyacı olan insandır, yoxsa?.."* başlıqlı məqalə məsələni kifayət qədər izah edir. *"Qurban ibadəti"* və *"Qurbanın hikməti"* də ana mövzumuzla bağlı yazılmış dəyərli yazılardandır. Möhtərəm könül insanının qələmindən çıxan və yolumuza işıq tutan *"Ruha qida olacaq bir qurban üçün"* başlıqlı məqalə isə qarşıdan gələn bayramın ən gözəl töhfələrindən olacaqdır.

İpəkyolu Nəşriyyatında çapdan yeni çıxan *"Tam Səhih Buxari"* kitabının 2-ci cildinin tərcüməsi artıq bir çox oxucular tərəfindən oxunmaqdadır. Kitaba olan rəğbətini diqqətə alaraq kitabın tərcüməsində əməyi olan Arif Həşimov və Füzuli Hüseynovdən müsaibə aldıq. Eyni zamanda yaxın günlərdə Azərbaycanda qonaq olan türkiyəli məşhur yazar, divan ədəbiyyatını gənc nəsle sevdiren İskender Pala ilə də görüşüb sizlər üçün reportaj aldıq. Buyurub yaxından tanış ola bilərsiniz. *"Quranda insan psixologiyası"*, *"Ölüm dirilişimiz olsun"*, *"Sehrli sözlər"*, *"Könüllərin imamı"* və digər məqalələri maraqla oxuyacağınızı ümid edirik. Bildiyiniz kimi bu yaxınlarda yer üzündə fitnə-fəsad çıxarmağı planlayan bir qrup ədəbsiz tərəfindən misilsiz şəxsiyyət olan İslam Peyğəmbəri Həzrət Məhəmmədi təhqir edən bir film yayınlandı. Sözsüz ki, bundan məqsəd dünyada yaşayan müsəlmanları narahat etmək, müxtəlif xoşagəlməz hadisələrin yaşanmasına zəmin yaratmaqdır. Biz müsəlmanlar bunu pisləyir və nə cür hərəkət edəcəyimizi yaxşı bilirik. İrfan jurnalı da bu məsələyə münasibətini özünə yaraşan şəkildə bildirmək məcburiyyətində idi. Dəyərli elm xadimimiz Elşad Mahmudovun bu məsələylə bağlı qələmə aldığı *"Toxunulmaz Dəyərlərimiz"* başlıqlı məqaləni siz oxucularla paylaşırıq. Sonda qeyd edək ki, bu kimi qarayaxmalar birliyimizi təhlükəyə ata bilməz. Həmçinin bayram sevincimizi də poza bilməz.

Bütün oxucuları qarşıdan gələn Qurban bayramı münasibətilə təbrik edirik!

Qurban İbadəti
Saleh ŞİRİNOV

5

“Ah Minəl-Eşq” Bu Yurdda Dərindir
Dr. Əhməd NİAZOV

7

Qurbanın Hikməti
Müşfiq XƏLİLOV

12

Ölüm Dirilişimiz Olsun!
Zamir Erkin AĞAZADƏ

19

Toxunulmaz Dəyərlərimiz
Dr. Elşad MAHMUDOV

20

Quranda İnsan Psixologiyası
Eldar KƏRİMOV

22

Gülər Üzlü, Gülər Sözlü Ol, Ey Can!
Salih Zeki MERİÇ

24

Quran Oxuyarkən Diqqət Ediləcək
Ədəb Qaydaları
Aqil ƏLİYEV

26

Dua Edirəmsə, Deməli, Varam!
Natiq ƏHMƏDOV

37

Sehrli Sözlər
Adem ŞAHİN

38

Könüllərin İmamı
Mübariz ƏLİOĞLU

40

“Tam Səhih Buxari” Kitabının Tərcümə
Müəllifləri ilə Reportaj

42

Məkkə
Ömər MƏMMƏDOV

46

Həyat Dəftərindən
Ülvi MƏMMƏDOV

48

Sual-Cavab
Anar MƏMMƏDOV

50

Hikmət Lövhələri
Kamran MƏMMƏDOV

52

Xəbər

54

HƏYATI VƏ ÖLÜMÜ
ONA HƏSR ETMƏK
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

3

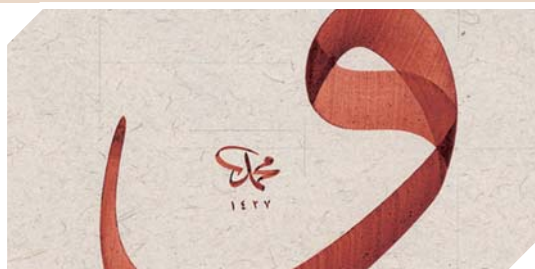
ALLAHA YAXINLAŞMA EHTİYACI
OLAN İNSANDIR, YOXSA?..
Elşən RZAYEV

10

RUHA QIDA OLACAQ BİR
QURBAN ÜÇÜN...
Osman Nuri TOPBAŞ

28

İSKENDER PALA İLƏ
REPORTAJ

14

HƏYATI VƏ ÖLÜMÜ ONA HƏSR ETMƏK

Bütün İslam aləmində özünəxas yeri olan və coşqu ilə qarşılanan Qurban bayramı əslində iki sevincin bir arada yaşandığı mübarək bir zamandır. Həm qurban sevinci, həm də gündəlik beş vaxt namazda yönəldiyimiz Kəbeyi-Müəzzəməni ziyarət edə bilməyin sevinci. Əlbəttə, ikinci xüsus tam mənası ilə “Kəbə evini ziyarət etməyə gücü çatanlar”¹a aiddir. Lakin müsəlmanların qəlbində Kəbəyə olan sevgi, məhz Kəbənin olduğu mübarək torpaqlara olan eşq əslində hər kəsi bugünlərdə müəyyən qədər təlatümə gətirir. Ən azından hər il həcc səfərinə çıxanları böyük coşqu ilə yola salan xalq kütlələrini müşahidə etmək bunu deməyə imkan verir. İnsanlar var ki, özü gedə bilmədiyi üçün məhrumiyyətin verdiyi hüznü yaşasa da, eyni zamanda zəvvarları yola salmağın hədsiz sevincini dadırlar. Buna isə bir mənə vermək olar: Bir növ Rəbbin hüzuruna gedənlərə yaxın olmaq, həcc yolçularının gözlərində

qalan son görüntülərdə yer almaq istəyi. Bəlkə də belə etməklə gözlə görünməyən zərrələrimizi onlarla həccə yollamaq istəyirik. Sanki hər kəs yaşadığı sevinci, kədəri, hüznü, eşqi və coşqunu zəvvarlarla birlikdə yer üzündə insanlar üçün qurulmuş ilk məbədə - Kəbəyə, Allah Rəsulunun havasını udduğu, küçələrində gəzdiyi Məkkə və Mədinəyə göndərir. Əslində şüurlu olaraq etmirik bunu. Bu, oralara olan eşqimizin təhtəlsüzürümüza təsirinin bir nəticəsidir.

Həccin lüğət mənası təzim və hörmətə layiq yerləri ziyarət etmək deməkdir. Bildiyimiz kimi İslamda ibadətlər üç qismdə topanır:

1. Bədən ilə edilən ibadətlər. Namaz, oruc kimi.
2. Mal ilə edilən ibadətlər. Zəkat, sədəqə kimi.
3. Həm bədən, həm də mal ilə edilən ibadətlər.

Üçüncü qismə girən həm bədən, həm də mal ilə edilən ibadətlərin ən zirvə-

*Dilimizdə Allaha yaxınlaşmaq
mənasına gələn qurban əslində
Yaradana yaxınlaşmaq üçün atdığımız
hər addım, bu niyyətlə aldığımız hər
nəfəsdır. Bu mənada həccin özü də bir
qurbandır. Ehram Allah üçün bütün
sahib olduqlarından vaz keçməyin
simvoludur, bir qurbandır. Qızmar günəş
altında Ərəfatda gözləmək Haqqın
yazdığı qədərə təslimiyyətin simvoludur,
bir qurbandır. Daşdan tikilmiş Kəbənin
başına dolanmaq bir ömür ilahi əmr
və qadağalara bağlılığın etirafı, eşqin
pərvanəsinə çevrilməyə dair verilən
sözün isbatıdır və bu da bir qurbandır.*

sində yəqin ki, həcc ibadəti gəlir. Çünki bir insanın həcc etməsi ona qiyamətin kiçik mənzərəsini seyr etdirir, məhz o günü bu dünyada ikən qismən yaşadır. Həcdə insanın yaradana eşqi var, Onun yaratdıqlarına, xüsusilə “Allahın nişanələri”² dediyi yer və əşyalara böyük hörmət və təzim var, İslam birliyi, qardaşlıq və yardımlaşma şüuru var. **“Yalnız Ondan gəldik və yalnız ona qayıdacağıq”**³ gerçəyini idrak var.

Həcc və qurban bir-birindən ayrılmaz iki ibadət növüdür əslində. Dilimizdə Allaha yaxınlaşmaq mənasına gələn qurban əslində Yaradana yaxınlaşmaq üçün atdığımız hər addım, bu niyyətlə aldığımız hər nəfəsdır. Bu mənada həccin özü də bir qurbandır. Ehram Allah üçün bütün sahib olduqlarından vaz keçməyin simvoludur, bir qurbandır. Qızmar günəş altında Ərəfatda gözləmək Haqqın yazdığı qədərə təslimiyyətin simvoludur, bir qurbandır. Daşdan tikilmiş Kəbənin başına dolanmaq bir ömür ilahi əmr və qadağalara bağlılığın etirafı, eşqin pərvanəsinə çevrilməyə dair verilən sözün isbatıdır

və bu da bir qurbandır. Saçların tərəş olması bir mənada “bütün zərrələrimlə yoluna qurban olmağa hazıram”, deməkdir. Minada şeytan daşlamaq eyni zamanda Haqq-Təalaya gedən yolda nəfsin arzu və istəklərini qurban etməkdir. Bir sözlə bütün ibadətimizdən məqsəd qurbandır. Namaz qurbandır, sədəqə qurbandır, zəkat qurbandır, oruc qurbandır... Qurban bayramında Allah üçün kəsdiyimiz qurbanlar bizə bu şüuru vermək baxımından Ona itaətimizin, yaxınlığımızın simvolik şəklidir bir növ. Qurban kəsərkən dua niyyəti ilə oxuduğumuz bir ayə var: **“De ki: “Mənim namazım da, ibadətim də, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür! Onun heç bir şəriki yoxdur. Mənə belə buyurulmuşdur və mən ilk müsəlmanam!”**⁴ Qurbandan məqsəd də məhz budur. Həyatı və ölümü Ona həsr etmək... Mövlana bu şüurdan məhrum qalan, işi sadəcə qan axıtmaqdan ibarət sənətlər üçün nə gözəl xəbərdarlıq edir: **“Kəçinin kölgəsini qurban etmə!”**

Əqidəmizə görə qurbandan məqsədət üçün qan tökmək deyil, həcc etməkdən də məqsəd bir sıra yerləri turistik məqsədlə gəzib dolaşmaq deyil. Mövlananın dediyi kimi kölgə varlıqlardan sıyrılıb həqiqətə, Mütəlaq Varlığa yol almaqdır. Fərdlərin ruhi və mənəvi cəhətdən ucalıq qazanması, günümüzdən əsri-səadət cəmiyyətinə qapı açmasıdır. Mərhum İslam mütəfəkkiri Məhəmməd İqbalın dediyi kimi həcc dönmüşündə zəməzlər, təsbehlər, təkkələrle gəlmək deyil, Hz. Əbu Bəkrin sədaqətini, Hz. Ömər in ədalətini, Hz. Osmanın həyasını, Hz. Əlinin elm və şücaətini ruha hopdurmaqdır.

Qurbanlarınız və bayramınız Yaradana qurban (yaxınlıq) olsun!..

1. Ali-İmran, 97

2. əl-Həcc, 30

3. əl-Bəqərə, 156

4. əl-Ənam, 162-163

Qurban İbadəti

Hər bayramın özünə xas ibadəti və adəti olduğu kimi qurban bayramı ərəfəsində də yerinə yetirilməsi lazım olan ibadətlər vardır. Bunlardan biri həcc etmək, digəri isə bayram günü qurban kəsməkdir.

Dinimizdə istəyə bağlı yardımlar olduğu kimi, üzərimizə fərz və ya vacib olan məcburi bəzi yardım hökmləri də vardır. Məsələn, zəkat, fitrə və qurban kəsmək kimi ibadətlər, əsas ehtiyaclarından başqa nisab miqdarında bir mala sahib olan zəngin hər müsəlmana dinimizin əmri, yəni üzərinə vacib olan bir ibadətdir. Nisab miqdarına sahib olan hər kəsin qurban bayramında qurban kəsməsi İmam Əbu Hənifəyə görə vacib, İmam Şafei və digər bəzi alimlərə görə isə müəkkəd sünnədir. Belə vəzifələrin yerinə yetirilməsində Allahın rızası və cənnəti vardır. İmkani olduğu halda edilmədikdə isə Allahın qəzəbi vardır.

İslamın şüarından biri olan və böyük bir həyəcanla gözlədiyimiz qurban ibadəti ilk olaraq Hz. Adəm (ə.s) dövründə var olan bir ibadətdir (əl-Maidə 27). Başqa bir ifadəylə Allah üçün qurban kəsmək bəşər

tarixi qədər qədim və köklü bir ibadətdir. İnsanlıq tarixi boyunca tətbiq edilərək bugünümüzdə gələn qurban ibadəti məqsəd və şəkil baxımından fərqli olmaqla birlikdə, bütün dinlərdə mövcuddur. Qurani-Kərimdə Həcc surəsinin 34-cü ayəsində belə buyurulmaqdadır: **“Biz hər bir ümmətə (qurban kəsməyi lazım bildik) ki, Allahın onlara ruzi verdiyi heyvanların üstündə (onları kəsdikləri zaman) Allahın adını çəksinlər (bismillah desinlər). Sizin ilahınız yalnız bir olan Allahdır. Yalnız Ona təslim olub itaət edin. (Ya Rəsulum!) Sən də (Allaha) itaət edənlərə (təvazökar olanlara Cənnətlə) müjdə ver!”** (əl-Həcc 34).

Tarixi insanlıq tarixinə bərabər olan qurban eyni zamanda Hz. İbrahim (ə.s)-in imtahanıdır. Hz. İbrahimin və oğlu Hz. İsmayıl (ə.s)-in Allaha təslimiyyət nişanəsidir (əs-Saffat 102). “Qurban kəs” əmri isə Kövsər surəsinin 2-ci ayəsində: **“Ona görə də (bu nemətlərə şükür edərək) Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs!”** şəklində buyurularaq əmr edilmişdir.

Qurban lüğət etibarilə yaxın olmaq, yaxınlaşmaq mənasındadır. Dini termin

olaraq isə Rəbbimizin rızasına yaxınlıq qazanmaq üçün ibadət məqsədilə müəyyən heyvanların üsuluna görə kəsilməsi ilə yerinə yetirilən mali bir ibadətdir.

Qurban ibadəti hicrətin ikinci ilində əda edilməyə başlamış və Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) bu tarixdən etibarən hər il qurban kəsmişdir.

Qurban ağıllı, həddi-bülüğa çatmış, müsəlman, azad, muqim və qurban kəsəcək qədər zəngin hər kişi və qadına vacibdir.

Uca dinimizin dinən zəngin sayılan müsəlmanlardan yerinə yetirməsini istədiyi qurban ibadəti kəlmə mənasında olduğu kimi möminlərin Allaha yaxınlaşmasına vəsilə olan bir ibadətdir.

Uca Rəbbimiz bir çox canlı və cansız varlığı insanların xidmətinə vermişdir. Qurbanlıq heyvanlar da bu qəbildəndir. Elə isə bir müsəlman qurban kəsməklə Allahın verdiyi bu nemətlərə feli bir təşəkkür etmiş olur.

Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) bir çox hədislərində imkanı olanların qurban kəsməsi əmr edilmiş, bu gücə sahib olduğu halda qurban kəsməyənlər haqqında: *“Kim imkanı olduğu halda qurban kəsməzsə, bizim məscidimizə yaxınlaşmasın”* (İbni Macə) -dəyə buyurulmuşdur. Bundan başqa *“Ey insanlar! Hər il, hər ev xalqına qurban kəsmək vacibdir”* (İbn Macə) buyuraraq qurban ibadətinin həssasiyyətlə yerinə yetirilməsi gərəkən bir ibadət olduğunu bildirmişdir. Peyğəmbərimiz özü də qurban ibadətini heç tərk etməmişdir. Bu da sözügedən ibadətin əhəmiyyətini bir daha ortaya qoymaqladır.

Əziz Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisi-şərifində: *“Adəm oğlu qurban bayramı günündə Allah üçün qurban kəsməkdən daha sevimli bir iş etmiş olmaz”* (Tirmizi) buyuraraq bu ibadətin inananlar üçün nə qədər fəzilətli olduğunu ifadə etmişdir.

Bir müsəlmanın qurban niyətilə bir heyvanı kəsməsi həm malından bir fəda-

Qurban fədakarlığın, bağlılığın, sevginin və məhəbbətin ifadəsidir.

Müsəlman qurban kəsməklə

İbrahim (ə.s) kimi Allaha

bağlılığını və gərəkersə Onun

uğrunda hər fədakarlığı edə

biləcəyini göstərmiş olur.

karlıq, həm də Allahın rızası üçün edilən əhəmiyyətli bir ibadətdir.

Allah üçün qurban kəsmək mali bir ibadət olduğu kimi sosial həyat baxımından da əhəmiyyətli bir yardımlaşma və həmrəylik vəsiləsidir. Çünki kəsilən qurbanın ətindən qonşular, qohumlar, yoxsul, kasıb və möhtac olan hər kəs faydalanır. Və beləcə üzərimizə vəzifə olan bu qurbanlar cəmiyyət içərisində qurban kəsənlərlə kəsməyənlər arasında səmimi bir yaxınlıq, əlaqə, sevgi və hörmətin inkişaf etməsinə, qardaşlıq bağlarının qorunmasına, möhkəmlənməsinə səbəb olur. Allah yerdə və göydə nə varsa, hamısını bizim xidmətimizə və əmrimizə vermişdir. Bunun müqabilində də bütün bu əməllərimiz bizim Allaha olan iman, sədaqət, məhəbbət və təslimiyyətimizin, bizə verilən bu qədər nemətlərə şükrümüzün felən və mal ilə bildirilməsi deməkdir.

Qurban ibadəti həmçinin insana sər-vətini başqalarıyla paylaşa bilmə əxlaqını qazandırır, onu xəsislik xəstəliyindən, dünya malına hədsiz dərəcədə hərislikdən qurtarır.

Qurban fədakarlığın, bağlılığın, sevginin və məhəbbətin ifadəsidir.

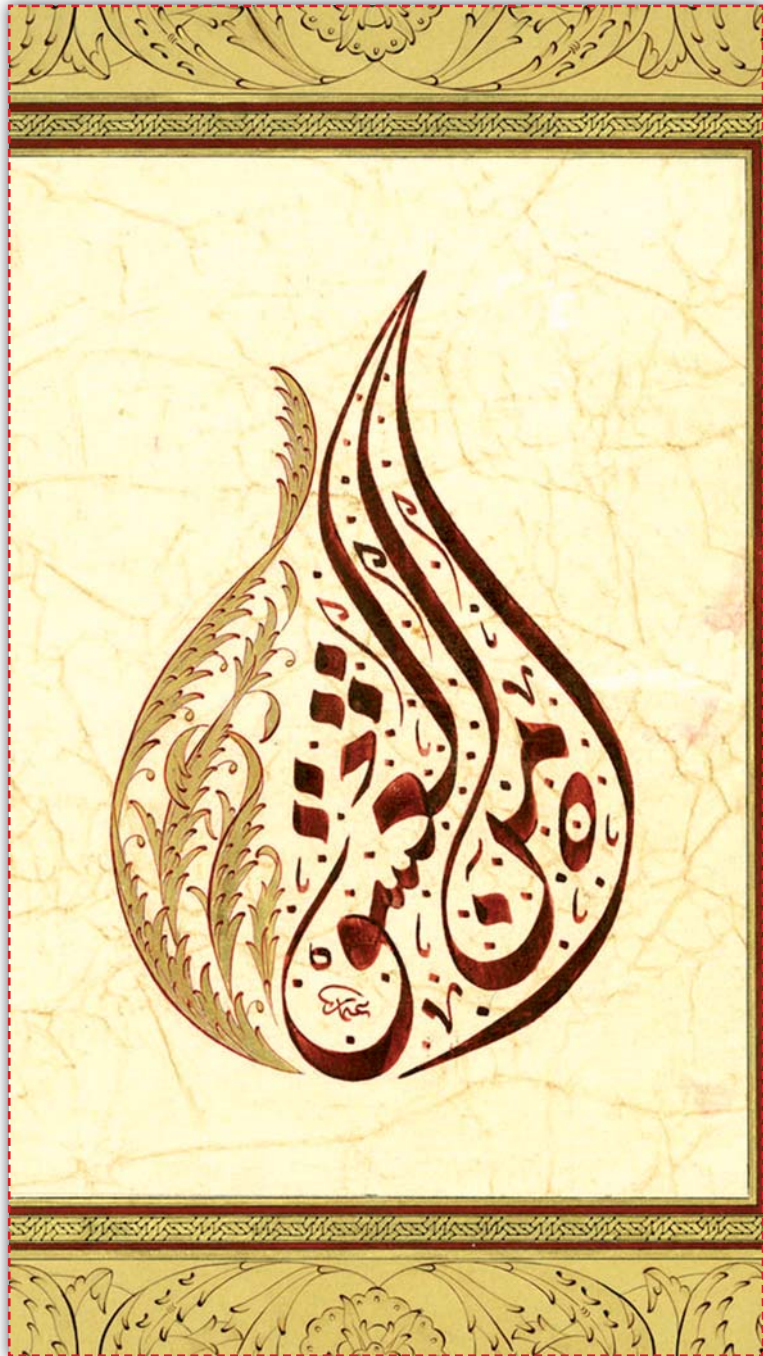
Müsəlman qurban kəsməklə İbrahim (ə.s) kimi Allaha bağlılığını və gərəkersə Onun uğrunda hər fədakarlığı edə biləcəyini göstərmiş olur. Kəsdiiyimiz qurbanlar Allah rızası uğrunda candan və maldan vaz keçə biləcəyimizin bir isbatıdır.

“AH MİNƏL-EŞQ” BU YURDDA DƏRİNDİR

Qas kəndi Zaqatala rayonunun ən ucqar dağ kəndlərindən biri olmuşdur. Kəndin sakinləri müxtəlif səbəblərə görə ətraf kəndlərlə birlikdə 1969-cu ilin sentyabrından başlayaraq indiki Əli Bayramlı kəndinə köçürülmüşdür. Sovet dövründə buranın məscidi bir müddət anbar kimi istifadə edilmiş sonra da uçmuşdur. Reyhan abayın dediklərinə görə kənd elm və irfan adamları ilə digər kəndlər arasında seçilirdi. Kənd məscidi olmasına baxmayaraq məscidin kitabxana rəfləri kitabla dolu idi. İbrahim əmi Zakir oğlu isə kəndin ən böyük iki alimi Hacı Kazım və Hacı Məhəmməddən, onların geniş mədrəsə fəaliyyətlərindən, eyni zamanda Müslimət nənənin dərs fəaliyyətindən həsrətlə ilə bəhs edir.

Kitabxananın cüzi bir qismi əlimizə çatsa da əlyazma əsərlərin elmi cəhəti, bölgəyə xas 20-dən çox ənənəvi “*Kəhf*” cüzləri, təzhib nümunələri, qamış qələmlər və sair eksponatları kəndin elm-irfan səviyyəsini göstərmək nöqtəyi-nəzərindən əyani sübutdur. Şamxal Hacı İsmayıl oğlu, Nəzir Şamxal oğlu, Aydəmir Hacı Ramazan oğlu, Molla Həmid İskəndər oğlu, Sufi Əhməd, Ramazan İsa oğlu, Bilal Hacı Bayram oğlu kimi qələm sahibləri kitabxanaya aid əlyazmalar arasında ən gözəl xəttatlıq nümunələri göstərmişlər. Ancaq bütün bunlar arasında bir miniatur var ki, nəzər diqqətimizi xüsusi cəlb edir.

Bu, şəkildən (şəkil-2.) də görüldüyü kimi məscid divarından qoparılmış “*ah*

من العشق / **Ah minəl-Eşq**” miniatürüdür. Dərkənar qeydlərdən aydın olur ki, miniatür 110 il əvvəl Peterburqda təsdiqlənmiş, litoqrafiyası isə Kazan universitetində ərsəyə gətirilmişdir.

Əsərin məhz bu yurdda, belə bir məkanda aşkar olması bölgədə böyük sufi alim Qütbül-Əqtab Almalılı Mahmud Əfəndi ilə çiçəklənmiş elm-irfan mədəniyyəti ilə bağlıdır. Çünki onun yetirmələri xüsusilə də XIX əsrdə rusların xristianlaşdırma siyasətinə qarşı bölgədə irfan məktəbləri quraraq onun əhatə dairəsində milli mənəvi dəyərlərin qorunmasına nail olmuşlar.

Ayrıca Qas kəndi qonşuluğunda özündə Qütb olduğu söylənən Molla Hacı Əfəndi ziyarətگاهی, eyni zamanda nadir nüsxələrdən hesab olunan 1905-ci il Peterburqda çap olunmuş Xəlvəti, Şazəli, Qadiri və Nəqşi irfan yolunun silsilə miniatürlərinin həmin kənddə aşkar olması bu yurdun keçmişinin mənəvi dərinliyindən xəbər verir. Belə bir yerdə hələ nələrin aşkar olacağı davam edən tədqiqatlarımız arasında olsa da, mövzumuzun əsası olan “*Ah minəl-Eşq*” əsəri bölgədə bərq vuran sirli və ən parlaq əsərdir.

Əsərin təsvirinə gəlincə bu, Prof Dr. Ethem Cebecioğlunun “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü” kitabı “AH” məddəsində öz əksini tapmışdır. Bəlkə də kitabda qeyd edilən nadir nüsxə də əlimizdəki eksponatın bir digər nüsxəsidir. Məddədə belə izah edilir:

“**AH:** Ərəb dilində daxili qüssə, həyəcan nidası. Eşq odu ilə bəndənin ruhi iztirabı. Allah kəlməsinin ilk (A) və son (h) hərflərinin bitişməsilə meydana gəlir ah, gədim miniatürlərdə belə təsvir olunurdu; Dağlar, vadilər, ağaclar, sular, çəmənlər hər yer yanır, hər şey alovlar içində, ox saplanmış bir qəlb, qan damır və üzərində “ah minəl-eşq” şəklində bir

yazı. Bu şəkildə bir miniatür Ankara qalası içindəki Devderan Məscidində qiblə divarına asılı olaraq, dəyərli din alimlərindən Abdülhəlim Unal Bəyəfəndi tərəfindən qorunur. Həzrət İbrahim əleyhissalam çox ah edən (əvvah)lardandır”*

“Ah” nidası eşq ilə fəryadu-fəğan etməkdir. Seyyid Əzim Şirvanidə belə təsvir edilir:

“Yandırır ataşi-ahilə gülü gülzarı,

Çəkməyin Seyyidi yar olmasa, gülzarə tərəf”.

Təsəvvüf və sufizmdə “ah” bəndənin ilahi eşq odu ilə yanıb qovrulmasıdır. Bir növ ilahi eşq qəlbəki təcəllisidir.

“Sanmayın tələbi-dövləti cah etməyə gəldik,

Biz aləmə bir yar üçün ah etməyə gəldik”

-deyən şair Avni dünyaya gəlişini mövqe, məqam, mal və mülk dalınca düşmək üçün deyil, bir sevgili üçün ah etməyə gəldiyi sirrini izah etmişdir.

Bu sahənin mütəxəssisi məşhur divan ədəbiyyatı tədqiqatçısı İskəndər Pala mövzu haqda kitabında belə qeyd edir:

“Ha tərəfə baxarsa gördüyü “ah”dır eşqin;

Ah əlindən niyaz üçün məscidə girsə dəxi...”

Minarəsi əlif, qübbəsi hə` dir, çünki cəmilərin...”

Və hələ də əlifin bağıri şərha-şərha qan,

Və hələ iki gözü iki çeşmə “hə” nin.

Ərbabı eşqə pişə həməni hər gün “ah” imiş,

Hər bir nəfəs ki, “ah” ilə keçməz günah imiş.

Aşiq qəlbində od yanarkən gözündən bu odu söndürməyə yaşlar tökən adamdır. Nə var ki, bu göz yaşları o odun alovunu artırır və dumanını çoxaldır. Aşiq hər ah edisində qəlbindəki odun dumanını çölə atar və bu duman səmaya doğru uçub gedər. Fizuli öz eşq odunun dumanına səslənərək:

“Tut gözün ey dudi-dil çarxın ki, dövrün tərək edib,

*Qalmasın heyrətdə çeşmi-gövhər əfşanım
görüb ”*

Ey eşq odu ilə yanan könlümün dumanı;
Var get fələyin gözünü bağla. Ta ki, incilər
kimi göz yaşları tökən gözümü görünçə,
heyrətə düşüb dönməyi unutmasın. (İ. Pala, Kitabı-Aşk, s. 56.)

Eşq sirdir, gizlidir. Odu-alovu ancaq
yanan qəlbləri qovurar. Yanmaq, bişmək
istəyən yangısını hiss etdirməz. Həmişə
öz dərdi ilə dərdlənər, ilahi eşq mərkəzli
bir həyat quraraq pərvanə tək həyatı
boyu ətrafında dövrə vurur. Bu yolun yol-
çusu olana öz məsləhətində Fizuli belə
dəmişdir:

Aşiqəm desən bəlayi-eşqdən ah eyləmə,

Ah edib ahından əğyarı agah eyləmə.

*Dərdliyəm desən bəlayi-dərddən ah ey-
ləmə,*

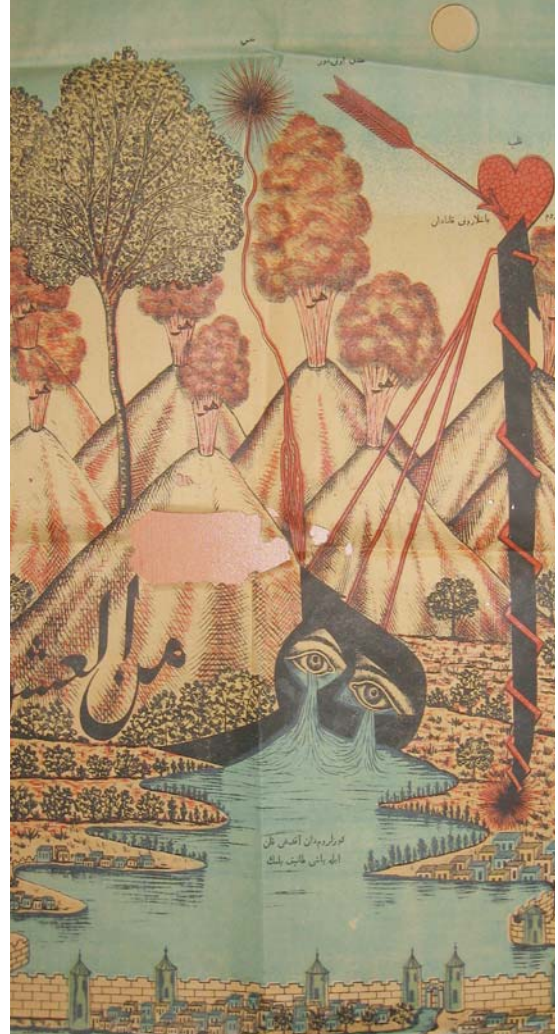
Ah edib dərdsizləri agah eyləmə.

Yaşadığımız həyat özü eşq ilə dövrən
edir ki, əhlinin sözü ilə desək, eşq yerinə
görə yol olar gəzmək üçün; eşq, yerinə
görə iman olar əqidə üçün; bəzən dəniz
olub boğar; şərab olub sərxoş edir; at olub
qaçar, quş olub uçar; xəzinə olar viran kö-
nüllərdə saxlanar; sirr olar saxlanar; qön-
çə olub açılar; gül bağçası olub tərəvətilə
aşıqləri məst edir; günəşindən aşıqlərin
ümid meyvələri yetişər. (İ. Pala, Eyni adlı
əsər.)

Bu minvalla hikmət dəryası coşub ge-
dir, bitmək tükənmək bilməyən dənizlə-
rə yelkən açır ki, suyu bol, küləkləri hə-
zin, gəmiləri çox gendir. Şəfəqdə şölə
saçan günəşlə aydınlanır, baxan gözləri
heyrətdə qoyur. Sözüünü etdiyimiz mə-
na aləmi də Quran günəşi ilə, Quran iqlimində təzahür edir ki, “ah minəl-eşq” mə

“məhəbbəti onun bağrını qan etmişdir”
(Yusif 12/30) möhtəvasında necə böyük
fikir təlatümləri meydana gətirmişdir.
Bu mədəniyyət müsəlman Şərqə məxsus
olan bir nemətdir. Şekspirdə bunu görmək

*Aşiq qəlbində od yanarkən
gözündən bu odu söndürməyə
yaşlar tökən adamdır. Nə var ki, bu
göz yaşları o odun alovunu artırır
və dumanını çoxaldır. Aşiq hər ah
edişində qəlbindəki odun dumanını
çölə atar və bu duman səmaya
döğru uçub gedər.*

mümkün deyil. Dantedə heç yoxdur. Bu, Azərbaycanımızda var. Zaqatalamızda var və dərindir.

(http://dosyalar.semazen.net/e_kitap/TASAVVUF_TERIMLERI_VE_DEYIMLERI_SOZLUGU.pdf)

ALLAHA YAXINLAŞMA EHTİYACI OLAN İNSANDIR, YOXSA?..

Rəbbinin əmri ilə oğlu İsmayılı qurban edərkən əslində İbrahim özü də qurban oldu, yəni Rəbbinə bir daha yaxınlaşdı. İsmayılın qurban olması üçün ölməsinə ehtiyac yox idi. Çünki insanın qurban olması heyvanın qurban olmasından fərqlidir. Kəsilərək yalnız heyvan qurban edilir.

İnsan əlində olanı mülkiyyəti bildiyi zaman ondan vaz keçə bilməz, əlində olanı əmanət bildiyi zaman onu verə bilər. Əslində insan verə bilmədiyinin sahibi ola bilməz, verə bilmədiyinə aid olar. Allah üçün verdiyində isə gerçəkdən sahib olar.

Qurban Allahın bəxş etdiyi dünyəvi nemətlərin insanla Rəbbi arasına girməsinə mane olan ibadətdir. Qurban Rəbbin verdiyi dünyəvi nemətləri Ondan uzaqlaşmaq üçün deyil, Ona yaxınlaşmaq üçün istifadə etmək təlimidir.

Canlıların ruhu olduğu kimi saleh əməllərin də ruhu vardır. Onların ruhu şüurlu şəkildə olmasıdır. Heyvana qurban deyilməsi məcazidir. Əslində qurban olan insandır. Çünki insan təqvası ilə Allaha yaxınlaşma qabiliyyətinə sahib bir varlıqdır. Buna görə isə insanın heç də ölməsinə görə xoxdur.

Əgər necə qurban olum deyə fikirləşiriksə, Adəmə baxaq. Hz. Adəm günahını qurban etdi. Deyəcəksiniz ki, insan günah ilə Allaha yaxınlaşarmı? Bəli, yaxınlaşar. Bu sualın cavabını bilmək istəyiriksə Hz. Adəmə ibrətlə baxaq. Şeytan günahı ilə Allahdan uzaqlaşdı və Allaha arxa çevirdi. Adəm isə günahı ilə Allaha yaxınlaşdı və əfv edildi. Elə bir günah işlədi

ki, xətasından sonra günahını etiraf etdi və “Rəbbim”, -dedi, “Mən nəfsimə zülm etdim”. Məhz həmin andan etibarən Adəm günahını qurban etdi. Yəni onun bu günahı onu Allaha yaxınlaşdıran bir yol oldu. Və hər tövbəsi onu Rəbbinə yaxınlaşdıran bir addım oldu. Beləcə, Adəm bizə tövbənin qurban olduğunu, Allaha yaxınlaşmaq olduğunu, təslimiyyət olduğunu öyrətdi.

Əgər qurban necə olunur deyiriksə, Hz. Nuh baxaq. Nuh tufanı qurban etdi. Bir fəlakət insanı Allaha yaxınlaşdırarmı? Əgər o fəlakətə qurban şüuru ilə baxılırsa, fəlakət belə qurban olar. Elə buna görə də başqaları üçün fəlakət olan tufan möminlər üçün bir qurban olur. Nuhun tufanı da onun üçün bir qurban oldu. Və Nuh acizliyini etiraf etdiyi anda Rəbbinin rəhmət qolları ona açıldı. Nuh “Mənim gücüm tükəndi, ya Rəbbi, Sən yardım et!” dedi. Belə olduğu halda Rəbbi qurbanına baxmazmı?

Əgər qurbanı dərk etmək istəyiriksə, Hz. İbrahimə baxaq. İbrahim Allaha qurban oldu. Deyəcəksiniz ki, İbrahimin həyatına tarixi xronologiya çərçivəsində baxanda onun oğlu İsmayılı qurban etdiyi görünür. Ancaq bu belə deyil. Əslində İbrahim özünü qurban etdi. Ona görə də Allahın salamını aldı. Aləmlərin Rəbbi “İbrahimə salam olsun” dedi. İbrahimin Rəbbinə qurban olmasını onun atəşə atılmasında görürük. Cəbrayıl ondan bir şeyə ehtiyacı olub-olmadığını soruşanda “Allah mənə kifayət edər, O, nə gözəl vəkilidir” deyərək Allaha yaxınlaşdı, yəni qurban oldu. Məhz belə bir yaxınlığı dərk edən insan ixtiyar çağında qovuşduğu oğlunun boğazına bıçağı çəkərkən səmi mi ola bilərdi. Axı o oğlunun boğazına bıçağı çəkərkən qoç göndəriləcəyini bilmirdi. Lakin Allah bir kimsədən nə isə istəyərsə, bilin ki, almaq üçün istəməz, əslində vermək üçün istəyər. Bu həqiqət

İsmayılın qurban edilməsi hadisəsində də gerçəkləşdi. Və Rəbbinin əmri ilə oğlu İsmayılı qurban edərkən əslində İbrahim özü də qurban oldu, yəni Rəbbinə bir daha yaxınlaşdı. İsmayılın qurban olması üçün ölməsinə ehtiyac yox idi. Çünki insanın qurban olması heyvanın qurban olmasından fərqlidir. Kəsilərək yalnız heyvan qurban edilir. Allaha qurban olmaq üçün ölməyə gerek yoxdur. İnsanın Allaha qurban olması Ona yaxınlaşmaqla olur.

İnsan heyvandan dərs aldığı qədər qurban olar. Axı Allaha yaxınlaşmaq ehtiyacı olan heyvan deyil, insandır. Allahın insanların əmrinə verdiyi hevanlar bıçaqların altına necə yatırılırsa, Allah da insanı öz əmri altına aldığı insandan eləcə təslimiyyət gözləyir. İnsanın əmrinə verilən yer və göy, hava, su, ağaclar, heyvanlar necə itaət edirlərsə, insan bunlardan ibrət alaraq Rəbbinin əmrinə eləcə itaət etməli deyilmi? Boynunu Allahın bıçağının altına eləcə yatırmalı deyilmi? İslamın adı da təslim olmaqdır. Yəni təslim olan qurban olur. Qurban olan da təslim olur. Əslində İslam olmaq elə qurban olmaq deməkdir. Ancaq qorxma, Allah kəsməz!

Yaxınlaşmaq Allahın rəhmət dənizinə dalmaqdır. Yoxsa ki, Allah onsuz da qulundan uzaq deyil ki... Allah quluna şah damarından daha yaxındır. Lakin insan Allahdan uzaqlaşır. Elə buna görə də qurbanda Allahın insana yaxınlaşması deyil, insanın Allaha yaxınlaşması var. Yəni qurban insanın şah damarında da yaxın olanı dərk etməsidir. Qurban insanın özü-nə dönməsidir.

Bu yolda isə namaz bir qurbandır, oruc qurbandır, həcc qurbandır, zəkat qurbandır, Allahı zikr etmək qurbandır, təfəkkür etmək qurbandır. Bir sözlə, insanı Allaha yaxınlaşdıran hər bir əməl qurbandır.

QURBANIN HİKMƏTİ

Qurban ibadət niyyətiylə Qurban bayramı günlərində Allah rizası üçün kəsilən heyvana verilən addır. Qurban kəsmək hicrətin ikinci ilində əmr edilmişdir. İmkani olan hər müsəlmana Qurban bayramı günlərində Qurban kəsmək vacibdir.

Qurani-Kərimdə “Qurban” sözü üç yerdə işlədilsə də bu ibadətlə bağlı 20-dən çox ayədə müəyyən məlumat, xatırlatmalar vardır.

Hər şeydən öncə onu nəzərdə tutmaq lazımdır ki, bəndənin xoşbəxtliyi də, borcu da Allaha yaxınlaşmaqdır. “Qurban” sözü də elə yaxınlaşmaq mənasındadır, yəni qulun Allaha yaxınlaşması. Bayramda kəsilən heyvan bu yaxınlaşmağa bir vasitədir,

həqiqi qurban olan, yəni Allaha yaxınlaşan isə o qurbanı kəsənin özüdür.

Qurban səmimiyyətdir. Adəm oğlu Habil bəslədiyi heyvanların ən gözəlini qurban verdi, Allah-Təala o qurbanı qəbul etdi; Habilin qardaşı Qabil qurban üçün yetişdirdiyi meyvələrin xarabını, çürüyünü ayırdı, Allah-Təala onun qurbanını qəbul etmədi. Allah üçün verəcəksənsə, imkanın çatanın ən gözəlini ver. Yəni nə verdiyinə baxmaq deyil, kimin adına verdiyinə baxmaq ən doğru yanaşmadır.

Qurban şeytanı ağlatmaqdır. Xəsislik və israf şeytanı güldürmək, bu ikisinin ortasındakı ədalət xəttini tutmaq isə Sirat körpüsünü özünə yol tutmaq kimidir. Bəndənin “Bismillah” deyib qurban kəsmə-

si Allaha yaxınlaşmaq yolunda bir addım atması şeytanı dəli edər, yandırır-yaxar.

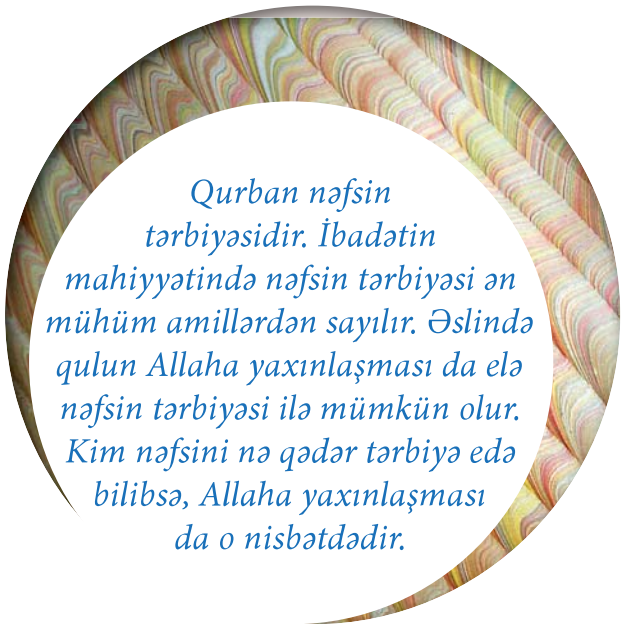
Qurban nəfsin tərbiyəsidir. İbadətin mahiyyətində nəfsin tərbiyəsi ən mühüm amillərdən sayılır. Əslində qulun Allaha yaxınlaşması da elə nəfsin tərbiyəsi ilə mümkün olur. Kim nəfsini nə qədər tərbiyə edə bilsə, Allaha yaxınlaşması da o nisbətdədir.

Allah-Təala: **“Mən qullarıma onlara şah damarından da yaxınam”**¹- buyurur. Yəni qurbanda qulun Allaha yaxınlaşması nəzərdə tutulur. Allah-Təala onsuz da bəndələrinə yaxındır. Allahın bəndəyə yaxın olması bəndənin Allaha yaxın olması demək deyil.

Kəbə Allahın evidir, amma insan əlinin məhsuludur; qəlb insana əmanətdir, amma Allahın əsəridir. Allah “namaz qıl, oruc tut, zəkat ver, həccə get, qurban kəs” deyərək əmr edəndə onun qarşısında iki yol qoyaraq onu həm Özünə yönəldir, həm də insanlara. Quranda açıq-aşkar buyrulur ki, kəsdiyiniz qurbanın nə əti, nə də qanı Allaha çatır,² yəni Allahın onların heç birinə ehtiyacı yoxdur. Allah-Təala heç nəyə möhtac deyil, amma yaratdığı bütün varlıqlar Ona möhtacdır. Allah bəndələrinin niyyətinə dəyər verər, qullarının Onun əmrlərinə əməl etməkdə nə qədər həssas, nə qədər səmimi olmalarına dəyər verər.

Buna görə digər ibadətlərdə olduğu kimi qurban kəsmə ibadətində də rıya və göstəriş olmamalıdır. Başqalarının fəlakətə qurban kəsdi deməsi üçün və ya qurbanlarımızı yalnız ət yemək düşüncəsiylə kəsməməliyik. Sırf Allahın rızasını qazanmaq üçün Allah əmr etdiyi üçün kəsməliyik.

Allah üçün kəsdiyimiz qurbanların qüsursuz olmasına da diqqət etməliyik. Heç görməyəcək dərəcədə kor, həddən artıq xəstə, yeriyə bilməyəcək də-

Qurban nəfsin tərbiyəsidir. İbadətin mahiyyətində nəfsin tərbiyəsi ən mühüm amillərdən sayılır. Əslində qulun Allaha yaxınlaşması da elə nəfsin tərbiyəsi ilə mümkün olur. Kim nəfsini nə qədər tərbiyə edə bilsə, Allaha yaxınlaşması da o nisbətdədir.

rəcədə zəyif və topal, qıçı sınıb ağılı itirmiş gözə bilməyən heyvanlar qurban olaraq kəsilə bilməz. Qurban kəsərkən iti bıçaqdan istifadə edilməli və heyvana əziyyət verməməyə çalışılmalıdır.

Bir gün Peyğəmbərimiz (s.ə.s) qoyun (qurban) kəsmək istəyən bir nəfəri gördü. Həmin adam kəsmək üçün qoyunu yerə uzatdıqdan sonra bıçağını itiləməyə başladı. Bu kobud davranış qarşısında Peyğəmbərimiz (s.ə.s) o adamı belə tənbeh etdi: *“Heyvanı dəfələrlə öldürmək istəyirsən? Bıçağını onu yerə uzatmazdan əvvəl itiləsən olmazdı?”*³

Bunun üçün qurban kəsərkən ona əziyyət vermədən kəsmək lazımdır. Qurbanlıq ət üç yerə ayrılaraq bir qismi kasıblara paylanmalı, bir qismi qohum-əqrəbə və tanışlara, bir qismi isə qurban yiyəsinin ailəsinə saxlanmalıdır. Daha sonra müsəlmanlar bir-birləriylə təbrikləşməli, aralarındakı hər cür kin və küdurəti atmalı, küsülülər varsa barışmalıdırlar. Bəli, həqiqi müsəlmanın əsl bayram anlayışı budur. Bayram müsəlmanı müsəlmana bağlamaq üçündür. Bayram müsəlmanlar arasında sevgini, qardaşlığı, birliyi qurmaq üçündür.

Qarşıdan gələn qurban bayramının xalqımız, vətənimiz və bütün İslam aləmi üçün xeyirli və mübarək olması ümidi ilə...

Divan şeirini sevdiren yazar –

İSKENDER PALA:

**“Gözələ və gözəlliyə sevgimiz
Mütləq Gözəldən qaynaqlanır”.**

İskender Pala kimdir?

İskender Pala 1958-ci ildə Türkiyənin Uşak şəhərində anadan olmuşdur. 1979-cu ildə İstanbul Universiteti Ədəbiyyat Fakültəsindən məzun olmuşdur. 1983-cü ildə divan ədəbiyyatı sahəsində doktor, 1993-cü ildə dozent, 1993-cü ildə isə professor adına layiq görülmüşdür. Klassik Türk şeirindən ilham alaraq qələmə aldığı hekayələr, esse və publisist yazıları ilə geniş oxucu kütləsi tərəfindən rəğbətlə qarşılır. Türkiyədə “Divan şeirini sevdiren adam” olaraq tanınan İskəndər Pala Türkiyə Yazarlar Birliyi Dil Mükafatı, AKDTYK Türk Dil Qurumu Mükafatı və Türkiyə Yazarlar Birliyi İncələmə Mükafatı ilə təltif edilmişdir. “Babildə Ölüm İstanbulda Aşk”, “Katre-i Matem” və “Şah ve Sultan”, “Od” adlı roman kitabları yüz minlərlə tirajla nəşr olunmuşdur. Bir çox mükafatla yanaşı Türk Patent İnstitutu tərəfindən marka mükafatına layiq görülmüşdür. Evlidir, üç övladı var. Uşak Universitetində çalışır.

İrfan: Bakını necə gördünüz?

İskender Pala: Qeyd edirəm ki, Azərbaycana təxminən 8 il əvvəl də gəlmişdim.

O gələcimdə təbii ki, Bakıda da oldum.

O zamanlar Bakı indiki kimi inkişaf etməmişdi. Düzdür inkişaf etmə mərhələsində idi, bu yolda böyük addımlar atılırdı, amma bu gün həmin fəaliyyətlərin bəhrələri görünür

artıq. Bu gün gördüyüm Bakı tamam başqa Bakıdır, Azərbaycan tamam başqa Azərbaycandır. Şəhərləşmənin, mədəniləşmənin burada tamamlanmaq üzrə olduğunu müşahidə etdim.

İrfan: *İskəndər bəy, kitablarınızda tez-tez təmas etdiyiniz bir xüsüs var: EŞQ. Sizə görə eşqin fəlsəfəsi nədir? Qısaca olaraq bunu açıqlayardınız mı?*

İskender Pala: Eşq ağıldan sıyrılmaqdır. Qeyri-ixtiyari hərəkətlər sərgiləməkdir. Əgər hələ də ağılınız “bunu belə et”, -deyirsə aşiq deyilsiniz. Sevgi ilə eşqin ayrıldığı nöqtə budur. Deyək ki, sabah biri ilə görüşəcəksiniz və onu sevirsiniz. Əgər axşamdan düşünürsənsə ki, sabah onu gördükdə belə edəcəyəm, bunu deyəcəyəm və bunları edə bilirsənsə, bu sevgidir. Amma vaxtı gəldikdə fikrində tutduqlarını unudursansa və nə etdiyini bilmirsənsə, bu eşqdır. Yəni sevginin bir üst mərtəbəsi.

Qeyd edirəm ki, eşq əsla kiminsə birisi qarşısında diz çöküb səni sevirəm deməsi ilə ortaya çıxan bir duyğu deyil. Bəzən eşq heç vaxt söylənə bilməyən, buna görə də böyük olan, adını dilə salmamaq üçün sevdiyinin adını anmayan, adını anmamaqla yanaşı sevgini artıran bir duyğudur. Birisinə ideal sevgi ilə bağlısınızsa, üzünə baxmaqda çətinlik çəkərsiniz. Eşq hörmət və sayğı istəyir. Eşq özündən vaz keçməkdir. Məşuqu özündən üstün görməkdir. Öz kimliyini unutmaqdır. Sevdiyində fani olmaqdır. İnsanlar gözəl və gözəlliyə aşıqdırlar. Birisi başqa birini sevirse, ona bir gözəllik görmüşdür ki, sevir. Bir adamın kimisə sevməsi onda qarşı olan duyğularını artırmağa başlayır və nəticədə onu sevgidən eşq mərtəbəsinə qaldırır. Əslində bundan sonra da bir sonrakı mərhələyə keçiş başlayır. Mütləq eşq

Kültür bu gün var olduğumuz nöqtədən keçmişə doğru uzanan kimliyimizin adıdır. Mədəniyyət isə olduğumuz nöqtədən etibarən gələcəyə doğru irəliləyişimizdir. Kültür adamı üzünü geri döndürmür. Bir adam kulturdən bəhs edirsə, deməli, tarixdən bəhs edir. Öz kultüründən bəhs edirsə, dilindən, dinindən, ədəbiyyatından, tarixindən bəhs edir.

dediyimiz ilahi eşqə qədəm qoyma mərhələsi.

İrfan: *Yəni ilahi eşqə körpü...*

İskender Pala: Bəli, bəşəri eşqlər ilahi eşqə gedən yolda bir növ hazırlıq rolu oynayır. İncəmizə görə Allah-Təala bizi və kainatdakı məxluqatı, hətta zərrələri yaratmamışkən ruhlarımızı hüsurunda topladı. Buna “Ələst bezmi” deyirik. Orada Allah öz gözəlliyindən, camal sifətindən kiçik bir zərrə göstərdi bizə. Ruhlarımız o nuru, gözəlliyi ilk dəfə orada daddı. O gündən başlayan eşq qəlbimizdə yer etdi. Hələ də o gözəlliyin ardınca düşürük. Gözəl söz, gözəl səs, gözəl çiçək, bir sözlə, gözəl nə varsa hamısı bizi özünə cəzb edir. Bütün bu gözəllər bizi Ona, mütləq Gözələ səsləyir. Buna görə bəşəri eşqlər ilahi eşqə gedən yolda ilk pillə qəbul edilmişdir. Yunus Əmrə şübhəsiz ki, həyat yoldaşını çox sevmişdir. Mövlana Şəmsi çox sevmişdir, yoldaşını çox sevmişdir. Amma bütün bunlar onların bir pillə də yuxarı çıxmasına səbəb idi. Təəssüf ki, biz eşqi iki insan arasındakı yaxın əlaqə zənn edirik. Halbuki bir çayın axması da eşqdır, qəlbin döyüntüsü də. Bəzən bülbülün oxuması da eşqdır, yağışın yağması da. Füzuli eşqi Dəclənin sularında görürdü.

Su qəsidəsində Hz. Peyğəmbəri anlatmaq üçün Dəcləni seyr edir. Necə çırpındığını, başını daşdan-daşa vurduğunu seyr etdikdən sonra axış istiqamətinə baxır. Və bu çay durmadan mənim sevgilimin olduğu yerə doğru axır deyərək qələmindən “Ömürlərdir muttəsil” -deyə eşq tərənnümü süzülməyə başlayır. Yeri gəlmişkən deyim ki, Füzuli bununla türk ədəbiyyatının ən gözəl şeirini yazmışdır. Xülasə, eşq bəşəri duyğuları minimuma endirir. Bir növ oruc kimidir.

İrfan: *Əsərlərinizdə İslam mədəniyyətinə və tarix kultürümüzə də tez-tez güzgü tutursunuz. Mədəniyyət, kultür... Bu ikisi arasında nə kimi əlaqə var?*

İskender Pala: Səhv etmərsə, sizdə kultür və mədəniyyəti ifadə etmək üçün eyni sözdən istifadə edilir. Bizdə isə fərqlidir. Araşdırmalarım əsaslanaraq belə bir qənaətə gəldiyimi deyə bilərəm: Kultür bu gün var olduğumuz nöqtədən keçmişə doğru uzanan kimliyimizin adıdır. Mədəniyyət isə olduğumuz nöqtədən etibarən gələcəyə doğru irəliləyişimizdir. Kultür adamı üzü geriye dönük olandır. Bir adam kultürdən bəhs edirsə, deməli, tarixdən bəhs edir. Öz kultüründən bəhs edirsə, dilindən, dinindən, ədəbiyyatından, tarixindən bəhs edir. Kultür keçmişdən izlər daşıyır. Bəlkə ona görə də bəzən yanlışlıqla kultür adamları geriqalmış kimi qələmə verilir. Mədəniyyət isə bugünümüzdən gələcəyə qurduğumuz körpüdür. Mədəni olmaq üçün kultürü bir kənara qoyub gələcəyə addımlamaq imkansızdır. Keçmişimizi, tariximizi, ədəbiyyatımızı, dilimizi inkar edib gələcəyə yol almaq, mədəni olduğumuzu iddia etmək imkansızdır. Bir uşağın atasını və ya atanın uşağını inkar etməsi nə qədər qəribədirsə, kultürü inkar etmək də

İnsanlar gözəla və gözəlliyə aşıqdırlar. Birisi başqa birini sevir, ona bir gözəllik görmüşdür ki, sevir. Bir adamın kimisə sevməsi ona qarşı olan duyğularını artırmağa başlayar və nəticədə onu sevgidən eşq mərtəbəsinə qaldırar. Əslində bundan sonra da bir sonrakı mərhələyə keçiş başlayır. Mütləq eşq dediyimiz ilahi eşqə qədəm qoyma mərhələsi.

bir o qədər qəribədir. Bir millətin maddi və mənəvi dəyərlərinin toplamına kultür deyilir. Sənət və fikir əsərləri, ortağ duyğu və dəyər mühakiməsi kultürə daxildir. Kultür insanlara xas deyil, tarixə və millətə xasdır. Əslində bir kultürə sahib olan hər kəs ona bir yenilik qatmalıdır. Lakin təəssüf ki, bu gün biz kultürümüzə nə isə əlavə etmək bir yana, babalarımızın bu mirasına layiqincə sahib ola bilmirik. Bu gün bizim borcumuz keçmişimizdəki bütün zənginlikləri dövrümüzə daşımaq və onlarla birlikdə gələcəyə addımlamaqdır. Olduğumuz yerdə qalmamalıyıq. Mədəniyyətimizi özümüz qurmalıyıq. Əks təqdirdə daxili münaqişə davam edəcəkdir. Mədəniyyətə indeksli çalışanlar bilməlidirlər ki, keçmişdən güc almadan müvəffəq olmaq imkansızdır. Belə bir mədəniyyət qurulsa da uzunömürlü olmayacağını bilmək lazımdır.

Qərbdə mədəniyyət sözünün qarşılığı sivilizasiya olaraq bilinir. Türkiyədə də sivil toplum örgütü, sivil düşüncə və s. sözlər buradan gəlir. Sivilizasiya sözü 1756-cı ildə ortaya atılmışdır. Bu fəlsəfə insanların sosial həyatı mədəni şəkildə yaşamasını əsas alır. Bir növ seçkin insanların həyat tərzidir. Sənəti qoruyan, sənətə dəyər və

rən, öz kultürünü inkişaf etdirmək istəyən insanlar. 1789-da Fransada bu gerçəkləşdi. Çevriliş oldu, həbsxanalar boşaldı və bildiyimiz kimi Fransada yeni mədəniyyətin əsası qoyuldu. Biz isə mədəniyyətlə İmam Maverdidə, İbn Xaldunda tanış olduq. Dəfələrlə bu mədəniyyəti qurduq da, yıxdıq da. Türkiyə üçün qəsd edirəm, Tənzimat dövründə yenidən mədəniyyətdən söz etməyə başladıq, amma hələ də 150 illik bir zaman zərfində Fransanın bir zamanlar 30-40 ildə bacardığını bacara bilmədik. Mədəniləşə bilmədik.

İrfan: *Qeyd etdiyiniz İslam klassiklərində mədəniyyətin tərifi necə verilir?*

İskender Pala: Mədəniyyəti izah etmək üçün Maverdi “Salahud-dünya” əsərində 6 maddədən xüsusilə bəhs edir.

1. Tabe olunan din. Bu, vicdanlarda taxt quran, yaşanan bir din deməkdir. Dinin əmrlərinə insanların tabe olması deməkdir. Söhbət məcburi deyil, vicdanlara xitab edən bir din anlayışından gedir. Əgər bir insanın öz vicdanı onun polisinə çevrilib-sə, bu zaman mədəniyyətdən danışmaq mümkündür. Əgər din insanların vicdanına hoparaq onları yönləndirirsə, bu zaman dediyimiz gerçəkləşər. Əks təqdirdə o mədəniyyətdə bir əskiklik var.

2. Ədalətin hər kəsə aid olması. Əgər bir ədalət sistemi hər kəsə eyni gözlə baxmırsa, burada da mədəniyyətdən söz etmək olmaz. Cemil Meriçin söylədiyi kimi əgər bir ölkədə ədalət “böyük milçəklərin dəlib keçdiyi, kiçik milçəklərinə ilişib qaldığı hörümçək toruna bənzəyirsə” deyəcək bir söz yoxdur.

3. Ümumi asayiş. Bundan məqsəd nədir? Kiçik bir misal verim, əgər bir gün qapınızı bağlamağı yaddan çıxarsanız, geri qayıdıb bağlamaq ehtiyacı hiss etməirsinizsə, deməli, yaşadığınız bölgədə ümumi asayiş bərqərar olmuşdur.

4. Toplumun rifahı. Bir cəmiyyətdə bütün fərdlərə şamil olan rifah həyatı. Bu qayda İslamda qonşusu ac ikən tox yatmaq prinsipidir. Mənim bir az az olsun, amma qonşumda da olsun məntiqi...

5. Vizyon (ideal hədəf). Mən təbii olaraq yenə də Türkiyədən misal verəcəyəm. Uzun zamandan bəri ölkəmdə bir vizyon yox idi, indi isə bu var. Bir misal verim, İngiltərə iqtisadi inkişaf üçün 50 illik plan qurulduğu halda bizdə bu plan 5 illik qurulur, 3-cü ildə isə vaz keçilir. Dünyanın mədəni ölkələrində təhsil planları 40 illik nəzərdə tutulur, bizdə isə hər tədris ilində yeni bir təcrübəyə baş vurulur. Bunun ucbatından nə qədər gənclərimizin əməyi hədəf oldu. Artıq son dövəmlərdə bu əngəli aşırıq, şükürlər olsun.

6. Yer üzünü abadlaşdırmaq. Bu, daşları üst-üstə qoyub hündür binalar tikmək de-

yil. Bundan məqsəd yer kürəsini kultür, elm və fikirlə abadlaşdırmaqdır. Bu, gülümsemək deməkdir, insanların sülh şəraitində yaşamasıdır. Şəhərin divarlarını kultürlə hörməkdir. Könüllərin və zehinlərin abadlaşmasıdır...

Bu haqda son olaraq ifadə etmək istəyirəm ki, mədəniyyət bütün insanlığın əsla qaça bilməyəcəyi qədərdir. Çağımızın sancıları ancaq mədəniyyət sayəsində dinəcək. Mədəniyyət həqiqətin hegemon olmasıdır, güc-qüvvətin hakim olması deyil.

İrfan: *Azərbaycan dilinə də tərcümə olunan məşhur "Od" romanınız Yunus Əmrəyə ithafınızdır. Niyə məhz Yunus?*

İskender Pala: Hər ölkəyə bir məktub yazılsa və deyilsə ki, dünyanın bütün millətləri iki şairinin şeiri ilə bir sərgidə iştirak edəcək, mən oraya Türk Ədəbiyyatından kimin şeirini göndərə bilərəm? Bu iki şair əlbəttə ki, Nazim Hikmət və ya Necip Fazıl Kısakürək olmayacaq. Bütün şairlərimizi ələyib sərgiyə iki şeir göndərəcək olsam, bunun biri Yunus Əmrə, digəri Füzuli olacaqdır. Bir çox şair vardır ki, 60-70 ildən sonra ədəbiyyatın aktiv tədavülündən çıxacaqdır.

Ancaq bundan 60 il sonra da, 200 il sonra da Yunus eyni coşqu ilə oxunacaq, Füzuli eyni rəğbəti görəcək. Mən Yunusu sevirəm, çünki onun şeirlərini yazdığı dil ilə mənim aramda heç bir sərhəd yoxdur. Onun öz dövründə işlətdiyi türkcə ilə bu gün mənim anladığım türkcə arasında heç bir maneə yoxdur. Bu gün divan ədəbiyyatı geniş kütlələr tərəfindən oxunmur. Yeni nəsilləri Yunuslarla, Füzulilərlə tanış etməyin yolu kimi həyatlarını və yaşam fəlsəfələrini romanlaşdıraraq oxucuya təqdim etməkdə görürəm.

İrfan: *Dəyərli vaxtınızı bizə ayırdığınızı üçün təşəkkür edirik!*

QƏZƏL

Məndə Məcnundan füzun aşiqlik istedadı var,
Aşiqi-sadiq mənəm, Məcnunun ancaq adı var.

Nola qan tökməkdə mahir olsa çeşmim mərdümi,
Nütfeyi-qabildürür, qəməzən kimi ustadı var.

Qıl təfaxür kim, sənin həm var mən tək aşiqin,
Leylinin Məcnunu, Şirinin əgər Fərhadı var.

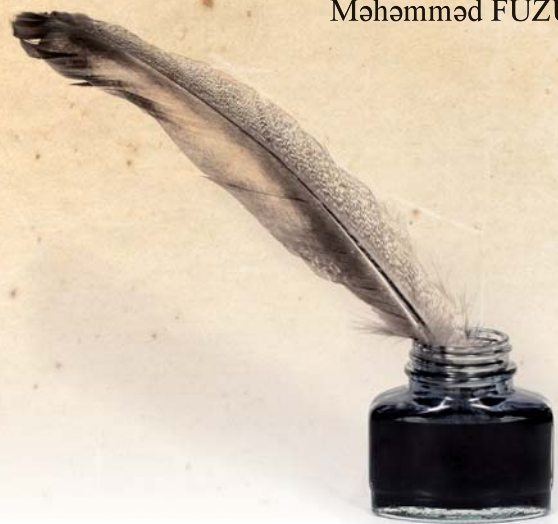
Əhli-təmkinəm, məni bənzətmə, ey gül, bülbülə,
Dərdə yox səbri onun, hər ləhzə min fəryadı var.

Öylə bədhələm kim, əhvalım görəndə şad olur,
Hər kimin kim, dövr cövründən dili-naşadı var.

Gəzmə, ey könlüm quşu, qafil fəzayi-eşqdə
Kim, bu səhranın güzərgəhlərdə çox səyyadı var.

Ey Füzuli, eşq mən'in qılma nasehdən qəbul,
Əql tədbiridir ol, sanma ki, bir bünyadı var.

Məhəmməd FÜZULİ

Ölüm dirilişimiz olsun!..

Ölüm nədir?

Ölüm – sənin, mənim, hər kəsin dadacağı bir şeydir. Biz necə ki, doğulanda bizdən soruşulmadı: “doğulmaq – yaşamaq istəyirsinizmi?”, eləcə də öləndə soruşulmayacaq “ölmək istəyirsinizmi?”.

Ömrümüz bir filmidir. Biz yazılmış bir ssenarini oynayırıq. Rejissorun “Kəs” dediyi yerdə dayanırıq. Tək fərqi odur ki, burada ikinci dubl olmur. “Tüh..!(lənət şeytana!), Yenə yanlış etdim. Başdan ala bilərikmi, Tanrım?” demək mümkün deyil.

Və hər insanın finalı “ölüm səhnəsi” ilə bitməlidir. Bu sonluq kiminə görə xoşbəxt sonluqdur, kiminə görə bədbəxt.

Xoşbəxt sonluq o halda ola bilər ki, müsəlman olaraq ölürsən. Bədbəxt sonluğu isə siz düşünün artıq...

Bir söz var: “Ölümün də xeyirlisi olsun”. Sizə “ölüm olsun canına” deyənlərə sadəcə gülün və “-Xeyirlisindən” deyin. Çünki onlar sizə qarğış etmir, olacaq şeyi arzulayırlar. Olacağa çarə yoxdur. Əgər o olacaq ölümdürsə..

Xoşbəxt o bəndə deyilmi ki, ürəyiaçıq, gülərlə dünyadan köçsün. Nəyə lazım illərlə əlləş-vuruş, var-dövlət yığ, heç kimə zərər qədər yardım etmə, kasıb olanlara əl tutma, nəhayət, o sərvətinlə ölümün qarşısında aciz qal. Əlin-qolun bağlansın, yığ-

dığın dövlətin heç olduğunu anla və ölümün üzünü görəndə bağrın çatlasın, öl..

İstədiyimiz şəkildə yaşadığımız həyatda, istəmədiyimiz şəkildə ölə biləcəyimizi düşünün.. Savabları bir qırağa qoyduq, cavablarınızı düşünün. Allah (c.c) nələri fərz qıldı, biz nələri “fərz etdik”, bir düşünün...

“Allahdan ucuz ölüm istəyirəm” deyənlər də görmüşük. Halbuki ölüm sifarişlə deyil (muzdlu qatillərin öldürməsi nəzərdə tutulmur), ucuz və ya baha olsun. Şərəflisi və şərəfsizi olur. Nə isə... Xeyirlisindən, şə-rə

Ölüm gözləmədiyiniz anda gəlir. Gözləmədiyiniz yerdən çıxı bilər. Ölümə hazır olmaq gərəkdir. Əbəs yerə deyilməyib ki, “filankəs durduğu yerdə öldü”. Bu səbəbdən də bir şeyi unutmayaq ki, ölüm haqdır və ondan qaçış yoxdur. Ölüm yaşamaq qədər gerçək bir şeydir.

Ölümdən qaçma. Ölümdən qaçarkən nəfəsimiz kəsilir – ölürük..

Çox istərdim sizə əyləncə olsun deyə bu yazımın yerinə nəsə yazıb gülməkdən öldürüm, amma nə həddimə! Öldürmək və diriltmək Allaha məxsusdur. **“Doğrusu, öldürən və dirildən Odur.”** (Nəcm surəsi, 44)

Narahat olmayın, ölmək varsa, dirilmək də var. Əsas odur ki, DİRİLİYƏ HAZIR OLUN!!

TOXUNULMAZ DƏYƏRLƏRİMİZ

Son, kamil və cahanşümul bir din, mədəniyyət və həyat sistemi olan İslam dini uca yaratıcımız Allah-Təalaya, onun nazil etdiyi müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimə və bu ilahi vəhyin insanlara çatdırılması üçün Allah tərəfindən vəzifələndirilən son peyğəmbər Həzrət Məhəmmədin sünnəsinə əsaslanır. Bu iki qaynaq həyatın bütün sahələrində bəşəriyyət üçün yol göstərici və hidayət rəhbəri, güc mənbəyi olmuşdur. Qurani-Kərim və Rəsulullahın sünnəsi bir-birini tamamlayan bütündür və bir bütün olaraq ələ alınmalıdır.

Yer üzərindəki bütün müsəlmanların əsrlər boyu -Allahı, onun müqəddəs kitabı olan Qurani-Kərimi və İslam peyğəmbəri Rəsulullahı, ümumi olaraq İslamı böyük, müqəddəs və toxunulmaz bir dəyər olaraq qəbul etdiklərini bilən - İslam və müsəlman düşmənləri böyük təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirik ki, hər zaman bu dəyərləri təhqir etmişlər və heç bir haqları olmadan bu dəyərləri təhqir etməyə davam edirlər. 14 əsrdən artıq İslama və onun peyğəmbərinə qarşı qaldırdıqları düşmənçilik bayağını bu gün də müxtəlif formalarda daldalandırırlar. Əsrlərdir, illərdir İslamı və müsəlmanların dəyərlərini təhqir edərək

dünya gündəmini məşğul edən Qərb mədəniyyətinin bəzi nümayəndələri son olaraq da keçən həftələrdə bilərək Qurani, Rəsulullahı, müsəlmanların anaları, namusu, şərəfi və qeyrəti olan Rəsulullahın xanımlarını və Rəsulullahın səhabələrini açıq şəkildə təhqir edən video materialları dünya ictimaiyyətinə təqdim etdilər. Bu pis niyyətli insanlar bununla sadəcə İslama düşmənçilik etməklə qalmır, eyni zamanda öz barbarlıqlarını, mənəviyyatsızlıq və mədəniyyətsizliklərini ortaya qoyaraq yer üzündə fitnə və fəsad çıxarırlar. Və bunu edənlər özlərini (multicultural) çoxmədəniyyətli, yüksək və inkişaf etmiş, tolerant və azad mədəniyyətin, inkişaf etmiş iqtisadiyyat, müasir texnika və analoqu olmayan texnologiyanın, hür və azad, demokratik yaşayış tərzinin sahibləri olaraq qələmə verib dünyanı öz bildikləri təkqütblü pozğun global dəyərlər fonunda istiqamətləndirənlərdir. Sual olunur: Budurmu sizin çoxmədəniyyətli həyat tərziniz, budurmu sizin ümumbəşəri humanist dəyərləriniz ki, siz digər mədəniyyətlərin, digər dinlərin insanlarına, nümayəndələrinə yuxarıdan aşağı, təhqiramız baxışlarla baxırsınız? Budurmu sizin yüksək və inkişaf et-

miş mədəniyyətiniz ki, kişi ilə kişini, qadınla qadını evləndirib insan haqları, insan azadlıqları fonunda insan soyunu, insan nəslini kəsib, yox etməyə çalışırsınız? Budurmu sizin inkişaf etmiş müasir texnika və analoqu olmayan texnologiyanız ki, siz onunla yer kürəsini bombalayıb ölkələri, şəhərləri, dini abidələri, mədəniyyət ocaqlarını xarabalığa çevirirsiniz, soyqırımlar törədərək dünyanı işğal edir, sakinlərini zəhərləyib məhv edirsiniz. Budurmu sizin qurduğunuz tolerant və azad mədəniyyətiniz ki, bu mədəniyyətdə heç bir mənəviyyətə, heç bir əxlaqa, heç bir dəyəərə hörmət yoxdur, nə oldu axı siz daha tolerantlı idiniz?

Özünə global və fəvqəl güc deyən heç bir rejim, fikir, düşüncə və idarəçilik mexanizması demokratiya adına, söz, vicdan və mətbuat azadlığı adına bizim Allahımızı, bizim Quranımızı, bizim Peyğəmbərimizi, bizim dəyərlərimizi, namus və şərəfimizi təhqir edə bilməz, buna haqqı da yoxdur. Çünki Allah, Quran və Peyğəmbər müsəlmanın əqidəsidir, etiqadıdır, həyatımızın mənasıdır, uğruna fəda olacağımız, sahib olduğumuz hər şeyi fəda edə biləcəyimiz namusumuz, şərəfimiz, qeyrətimizdir və ən nəhayət, bizim toxunulmaz dəyərlərimizdir. Dəyərlər təhqir edilməz, onlara hörmət edilməlidir. Din, etiqad və vicdan azadlığına hörmət edilməlidir. Axı biz müsəlmanlar heç kimin əqidəsini, etiqadını, dinini, mədəniyyətini, kitabını, peyğəmbərini, təhqir etmirik, onları terrorist adlandırmırıq, onların dəyərlərinin karikaturalarını çəkmirik, onlara hörmətlə yanaşıırıq. Bunu bizə dəyər olaraq qəbul edib iman gətirdiyimiz Allah-Təala Qurani-Kərimdə buyurur: **“Allahdan başqalarına tapınanları söyməyin. Yoxsa onlar da (Allaha qarşı hörmət və ehtiram) bilmədikləri üzündən Allahı düşmən-cəsinə söylər.”**(əl-Ənam 108) Bunu bizə onların təhqir etdiyi və inkar etdikləri Allah öyrədir, bunu bizə onların təhqir edib yandırdıqları Qurani-Kərim öyrədir, bunu bizə onların təhqir etdikləri Rəsulullah (s.ə.s) öyrədir. Müsəlmanın mədəniyyəti budur. Bu, bizim dəyərlər, o da onların

dəyərləri. Daha doğrusu dəyərsizlikləri. Qərb fəlsəfəsinin yox edə bilmədiyi və bilməyəcəyi yeganə bir sistem və nizam vardır ki, o da İslamdır. İslamı yox edə bilmirlər. Çünki İslam Allahın nizamıdır, ilahi sistemdir, Allahın qoruması altındadır. İslamdan qorxurlar. Ona görə də hər il, hər gün bir şey çıxarırlar. İslamafobiya, İslam terrorizmi, islami radikalıq, İslam fanatizmi, İslam fundamentalizmi, İslam geriçiliyi, İslam, İslam, İslam... Başqa dərdləri və başqa gündəmləri yoxdur. İkili standart üzərinə qurulmuş siyasi sistemləri iflasa uğramışdır. Faiz üzərinə, haram üzərinə qurulmuş iqtisadiyyatları çökür, zina üzərinə qurulmuş həyat sistemləri nəsillərini, soylarını yox edir, İslamın və müsəlman ölkələrinin günü-gündən inkişafını görüb müsəlmanları qısqanırlar, ölkəmizə-dövlətimizə də eyni qısqançılıqla yanaşırlar. İslama və müsəlmanlara böhtan və iftira ataraq dünyada fitnə-fəsad çıxarırlar.

Biz, müsəlmanlar olaraq İslama və müsəlmanların dəyərlərinə edilən təhqirləri qəbul etmirik, şiddətlə qınayıırıq və bu təhqirlərə etiraz edirik. Dəyərlərimizə həqarət edən bu hörmətsiz və dəyərsiz zehniyyəti lənətləyirik. Lakin burada bu etirazımızı edərkən bir məsələni də qeyd etmək istəyirik ki, biz etirazımızı sivil və mədəni şəkildə etməliyik və belə də edirik. Hissiyata qapılmamalı və hər cür təxribatdan uzaq olmalıyıq, fitnə-fəsada yol verməməliyik, səbirli, təmkinli və müdrük olmalıyıq. Biz müsəlmanlara yaraşan da elə budur. Çünki bu dəyərlərimizə təhqirləri edənlərin də elə əsas məqsədləri dünyada, xüsusilə də müsəlman ölkələrində qalmaqallar yaratmaq, əhali arasında çaxnaşma və fitnə-fəsad törətməkdir ki, buna imkan verməmək lazımdır. Biz müsəlmanlar dəyərlərimizə sahib çıxaraq buna imkan verməyəcəyik. Biz müsəlmanlar yer üzərində sülhün, əmin-amanlığın və barışın təminatçısı olaraq bəşəriyyəti fəlakətdən qoruyacağıq. Bunu onların təhqir etdiyi, bizim dəyər olaraq qəbul etdiyimiz dəyərlərimiz əmr edir.

QURANDA İNSAN PSIXOLOGİYASI

İnsan öz-özünü idarə edə biləcək hisslərə, varlıqları idrak edəcək duyğu orqanlarına, ağıl, zəka və iradə kimi qabiliyyətlərə sahib olan sosial bir varlıqdır. Bu, ümumiyyətlə hər bir insanın fitri yaradılışında mövcud olan bir sistemdir. Bu sistmə daxil olan ünsürlər arasındakı səviyyə dəyişsə də, sistem dəyişməzdir. İnsan bu fitri qabiliyyətləri səbəbilə fiziki, sosial və psixoloji hadisələrdən təsirlənərək, davranışlarını da onlara görə uyğunlaşdırır. İnsan nəfsində yaxşılıq və pislilik birlikdə yaradılmışdır. Bu da Allahın insanlar üçün yaratdığı imtahanın başqa bir xüsusiyyətidir. İnsan həyatının son saniyəsinə qədər nəfsindəki pisliliklərə qarşı mübarizə aparmalıdır. Nəfsini özbaşına buraxdıqda yaxşılıqlar heç vaxt pisliliklərə öz-özünə qalib gələ bilməz.

Qurani-Kərimə təlim və tərbiyə kitabı deyə bilərik. Onun tərbiyə etməyə çalışdığı predmet isə insandır. Onun əsas məqsədi insanı həm bu dünyada, həm də axirət dünyasında xoşbəxt yaşatmaqdır. Bu səbəblə də Quran insanı yiyələnməsi lazım olan xüsusiyyətlərə vadar edir, nələrə inanıb-inanmaması, nələri edib-etməməsi və s. barədə xəbərdarlıq edir. İnsanın daxilində olan qabiliyyətləri inkişaf etdirməsini və

aqlını işlətməsini məsləhət görür. Qurani-Kərimdə “ruh” ifadəsinə az təsadüf edildiyi halda “nəfs” kəlməsi qarşımıza tez-tez çıxır.¹ Nəfs ruh və bədəndən meydana gəlmiş insan şəxsiyyətinin təmayülləri olaraq başa düşülə bilər. Nəfs insanın daxili mənliyi və bütün insani fəaliyyətlərin meydana gəldiyi psixoloji sahədir.

Quran insanların Allahın əmrləri qarşısındakı mövqelərindən, inanc və davranışlarından bəhs edərək, onları inaclarına görə qruplara ayırır və bəzi növ insanlardan bəhs edir. Quranın insanları inanc və şəxsiyyət baxımından üç qrupa ayırdığını görürük. Bunlar mömin (inanən), münafiq (inanmadığı halda inanmış kimi görünən) və kafir (inanmayan) şəklində üç qrupdur. Quran bunlarla bərabər müttəqilərdən (qüvvətli iman sahiblərindən) və müşriklərdən (Allaha şərik qoşanlardan) da bəhs edir. Qurani-Kərim bir tərəfdən bunların ayrı-ayrı sahib olduqları xüsusiyyətləri bildirərkən, digər tərəfdən də ümumi olaraq insanda yaradılışdan var olan bəzi ortaq xüsusiyyətlər, təmayüllər və xarakterlər haqqında məlumat verir.

Qurana görə insan Allaha inanmağa meyllidir. Təkallahlılıq inancına sahib olan

Uca Allah insan psixologiyasını müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdə tam təfərrüatlı bir şəkildə öz qullarına bildirmişdir. Bunları görmək, bilmək və düşünmək artıq bizim vəzifəmizdir. Eyni zamanda Allahın Quranda insanlara bildirdiyi bir sirr var. İnsan ətrafındakı gözəllikləri, nemətləri gördükdə və bu müsbət düşüncə tərzii ilə dəyərləndirdikdə Allah ona olan nemətini daha çox artırır.

bir dini qəbul etməyə daha yaxındır.² Zəif təbiətlidir.³ İnsanın bu sahələrdə zəif olduğu deyilə bilər: Bədən baxımından zəifdir, hər an xəstələnib başqalarına möhtac ola bilər. Duyğuları etibarilə də zəifdir. Çünki özünün sevdiələrinə qarşı daha mülayim, onlara dəyər verməyə meyilli, sevmədiələrinə qarşı isə daha ədalətsiz davranı bilər. Bunlarla yanaşı pulun, malın və şöhrətin cazibəsi onu aldadır. Bu mövzuyla da əlaqədar olaraq Qurani-Kərimdə insanın dünya varlığına və maddiyyata hədsiz düşkün olduğu vurğulanır.⁴

İnsan tələşkəndir.⁵ Hətta Quranın ifadəsiylə desək, “*insan (özünə) xeyir-dua etdiyi kimi bəd dua da edə. İnsan (hər şeydə) tələşkəndir (gördüyü işin aqibətini düşünməyə hövsələsi çatmaz).*”⁶ İnsan xəsisdir,⁷ tamahkardır⁸, qısqancdır⁹. Çox çətin zamanlarında Allaha yönəlməyə, xoşbəxt anlarında isə Allahdan uzaqlaşmağa meyillidir¹⁰. Nankordur, yaxşılıqları unudur¹¹, çox az şükür edir¹². Yenə, Uca Kitabımıza görə, Allaha səmimi qəlbədən inanan insanlar, bu mənfi xüsusiyyətləri öz nəzarəti altına alır və gözəl davranışlar sərgiləyir¹³. Bundan başqa, Qurani-Kərimdə bir psixoloji ifadə olaraq “nəfs” kəlməsinə yer verilmişdir. Nəfsin

Qurani-Kərimdə fərqli mənələrdə işlədildiyi görülür. Bunlar insan cinsi¹⁴, insanın özü¹⁵, insanın qəlb və daxili dünyası¹⁶, yaxşı və pis duyğularının qaynağı¹⁷, vicdan¹⁸ və ruh¹⁹ kimi mənələrdə işlədilmişdir. Yəni Qurani-Kərimə görə nəfs, insanın ruh və bədən xüsusiyyətlərinin məcmusudur. Belə demək mümkündürsə, “onun şəxsiyyəti”dir.

Son olaraq onu deyər bilərik ki, Uca Allah insan psixologiyasını müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdə tam təfərrüatlı bir şəkildə öz qullarına bildirmişdir. Bunları görmək, bilmək və düşünmək artıq bizim vəzifəmizdir. Eyni zamanda Allahın Quranda insanlara bildirdiyi bir sirr var. İnsan ətrafındakı gözəllikləri, nemətləri gördükdə və bu müsbət düşüncə tərzii ilə dəyərləndirdikdə Allah ona olan nemətini daha çox artırır. Əks təqdirdə, yəni insan həmişə yaşadığı şəraitdən, hadisələrdən, ətrafındakı insanlardan şikayət etdikdə, ancaq nöqsan və qüsurları gördükdə, gözəllikləri isə qiymətləndirmədikdə isə özünün səbəb olduğu bədbin həyatı yaşayar.

1. “Nəfs” kəlməsi Qurani-Kərimdə (295) dəfə işlədilmişdir.
2. Rum, 30/30.
3. Nisa, 4/28.
4. Ali-İmran, 3/14.
5. Ənbiya, 21/37.
6. İsrə, 17/11.
7. Nisa, 4/128.
8. Məaric, 70/19.
9. Məaric, 70/19-21.
10. Yunus, 10/12; Rum, 30/ 33-34; Zümər, 39/49; Fussilət, 41/51.
11. İsrə, 17/67; Həcc, 22/11.
12. Səcdə, 32/9.
13. Hud, 11/9-11; Məaric, 70/19-35.
14. Tövbə, 9/128.
15. Ənam, 6/152; Nisa, 4/29, 113.
16. Ali-İmran, 3/154; Nisa, 4/63.
17. Yusuf, 12/53; Ənbiya, 21/102; Fussilət, 41/31; Zuxruf, 43/71.
18. Ənbiya, 21/64.
19. Zümər, 39/42.

GÜLƏR ÜZLÜ, GÖZƏL SÖZLÜ OL,

EY CAN!

Təsəvvüf ədəbiyyatı baxımından əhəmiyyətli bir yerə sahib olan İbrahim Haqqı həzrətlərinin şeirləri kamil bir mömin olma yolunda چراق kimidir. Şeirlərindəki mənəvi ab-hava və duyğu dərinliyi fərqli bir coşqunluq meydana gətirir. Onun məşhur “Tövfiz-namə”sindəki nəsihətləri və təmas etdiyi mövzular başlı-başına bir əsərdir.

Bu yazımızda İbrahim Haqqı həzrətlərinin şeirləri arasında yer alan və kəriməsi Hənifə xatına nəsihət mahiyyətində yazdığı “Ey Can” şeirinə diqqət çekəcəyik.

Şeir on üç bənddən ibarətdir. Kamil insan olmaq yolunda bir növ məhək daşı rolu oynayır. Mərifətnamə əsəri ilə Mövlə sevgisini qazanmağın yollarını izah edən İbrahim Haqqı həzrətləri bir cəmiyyət adamı olmaqla yanaşı bir psixoloq, bir sosioloq və eyni zamanda bir İslam alimi olaraq mənəvi öndərlərimizin arasında öz yerini tutmuşdur.

İlk bənd ümumi tövsiyə xüsusiyyəti daşıyır. Hər misra “Ey can” deyə bitir:

*Könüldən çün dilə vardır yol, ey can,
Mülayim söylə, şirin söz bul, ey can,
Acı söz demə, hilm ilə dol, ey can,
Gülər üzlü, gözəl sözlü ol, ey can.*

Şeirin digər bəndlərində kamil bir mömin portreti çəkilir. Bir atanın övladına, bir müəllimin tələbəsinə ən səmimi duyğularla nəsihətləri şəklində möhkəm bir xarakter inşa edilir bir növ.

*Namazlarını vaxtında ədə et,
Həm əhlinin hər sözüün tut, dövlətə yet,
Nə yol kim göstərsə ol yola get,
Gülər üzlü, gözəl sözlü ol, ey can.*

Burada Rəsulullahın “Gözümün Nuru” dediyi namazın ədası xatırladılır. Çünki möminin ən mühüm vəzifəsi namazdır. Namaz insana istiqamət verir. Çünki mömin namazın hər rükətində Rəbbindən istiqamət üzrə olmağı istəyir. Namazı ilə itaəti öyrənən mömin ictimai həyatında da münasib xarakterə sahib olar. Bu uyğunlaşma və itaət mədəniyyətinə sahib olan mömin üçüncü bənddə deyildiyi kimi məşvərət şüuruna sahib insan deməkdir. Həzrət belə davam edir:

*Böyüyünlə hər işdə məşvərət qıl,
Ki ağlına uyan peşman olur bil,
Sözüün tut görmə sən bir işi müşkil,
Gülər üzlü, gözəl sözlü ol, ey can.*

*Böyüyündür əziz ana niyat et,
Sakın naz etmə xizmətli firaz et,*

*Sözüün az et həmişə kətmi-raz et,
Gülər üzli, gözəl sözlü ol, ey can.*

İnsanı kamil olmanın təməlləri olan insanın özünü haramlardan qoruması və hər cür pisləkdən uzaq olma səyi davam edən beytlərdə təmas edilən xüsusiyyətlərdir. Gözün, könlün, dilin qorunması təsəvvüfün əhəmiyyətli prinsiplərindəndir. “Əlinə, dilinə, belinə sahib ol!” anlayışı bütün təsəvvüf anlayışlarında sərlövhə halına gəlmişdir. İbrahim Haqqı həzrətləri qızına ithafən yazdığı bu şeirində təsəvvüfün təməl prinsiplərini mənzum formada dilə gətirmişdir.

*Gözəl sözlərlə tətbi-qulub et,
Sükut u samt ilə sətri-uyub et,
Yetərsə qüdrətin kəşfi-qürub et,
Gülər üzli, gözəl sözlü ol, ey can.*

Digər bəndlərdən birində insana xidmətin Allaha xidmət olduğu ifadə edilir. Eyni zamanda Allaha riayətin də qüsurları bağışlamaq olduğunu ifadə edir. Səbir, qənaət və bunun kimi gözəl xüsusiyyətlərin də Allahın bir lütfü olduğunu ifadə etməkdədir.

*Qula xidmətdir Allaha ibadət,
Qüsurun əfvdir haqqa riayət,
Xudanın lütfüdür səbrü-qənaət,
Gülər üzli, gözəl sözlü ol, ey can.*

Dilin fəlakətləri də təsəvvüf kitablarında ayrı başlıqla ələ alınmışdır. İnsanın başına gələn fəlakətlərin bir çoxuna ağzından çıxan sözlər səbəb olar. Həzrət buna diqqət çəkmək üçün belə deyir:

*Dilin hifz et, qeybət etmə, ey yar,
Və yıxma bir könül bir sözlə zinhar,
Sən etmə sirri nası nasa izhar,
Gülər üzli, gözəl sözlü ol, ey can.*

Həmçinin təsəvvüfün əhəmiyyətli ölçülərindən biri olan incitməmək və inciməmək prinsipi də şeirdə əks olunur. Təsəvvüf bu mənada müvazinət quran bir nizamıdır. Heç kimi incitməyəcək, heç

kimdən də inciməyəcəksən. Bilərək və ya bilməyərək özünü tərifiyəci söz və hərəkətlərdən uzaq olacaqsan. Çünki təsəvvüf son dərəcədə gizlilik istəyir. Təsəvvüfdə insanın bədəni ortadadır ancaq nəfsi, mənliyi ortada olmamalıdır. Zətən, nəfs tərbiyəsində bütün mübarizə də insanın mənliyindən imtina edə bilmək mübarizəsi deyilmi?

*Sakın bir kimsəyi incitmə, söymə,
Və sən bir kimsədən incinmə, dövmə
Daxi sən kəndini söhbətdə övmə,
Gülər üzli, gözəl sözlü ol, ey can.*

Şeir uzun olduğu üçün hamısına burada yer verə bilmirik. Ancaq bütün beytlərə baxdığımız zaman bu ana başlıqları ön plana çıxara bilərik:

Təsəvvüfün məqsədi möminin kamil bir xarakterə sahib olması üçün Quran və sünnənin işığında prinsiplər mənzuməsi ortaya qoymaqdır.

Mömin cəmiyyətdə nümunə və ən ideal insandır.

Namaz mömini ən mühüm vəzifəsidir. Namaz möminə mənəvi istiqamət qazandırır. Namazın ədası möminliyin nişanəsidir.

Məşvərət möminin həyatında mühüm yer tutmalı, mömin məşvərətin bərəkətinə inanmalıdır.

Az danışmaq, az yatmaq, az yemək Rəsulullahın həyat tərzidir. Mənəvi tərəqqinin ən əhəmiyyətli mərhələləridir.

İnsana xidmət Allaha xidmətdir.

Dilin fəlakətləri insanı içindən çıxılmaz girdablara sürükləyər. İnsan ağzından çıxan hər sözdən məsuldur.

İncitməmək və inciməmək təsəvvüfün ana prinsiplərindən biridir. Nə qəlb qıracaqsan, nə də qəlb qırılacaq.

Bütün bu prinsiplər insanın mənliyinin, başqa cür desək, nəfsinin tərbiyə edilməsi üçündür.

QURAN OXUYARKƏN DİQQƏT EDİLƏCƏK ƏDƏB QAYDALARI

Quran oxuyan şəxsin diqqət edəcəyi bir çox ədəb qaydaları var. Burada həmin ədəb qaydalarından Rəsulullahın sünnəsinə uyğun və məşhur olanları haqqında söz açmaq istəyirik.

Quran oxuyan şəxs ilk növbədə ixlaslı olmalı və bununla sadəcə Allah-Təalanın rızasını tələb etməlidir. Bunun xaricində riya və göstəriş üçün, hər hansı maddi maraq üçün Quran oxumamalıdır. Quranın ədəbi ilə ədəblənməli, Allah-Təalanın hüzurunda olduğunu, Ona dua və niyaz etdiyini düşünməlidir. İlahi kəlamı sanki Allah-Təalanı görürmüşcəsinə oxumalıdır. Çünki insan Allah-Təalanı görməsə də O insanı görməkdədir.

Quran oxumağa başlamazdan əvvəl misvakdan istifadə etməlidir. Quran oxumağa başlamazdan əvvəl ağzı misvak və ya fırça ilə təmizləmək bəyənilən işdir. (Misvak daha çox Ərəbistanda bitən əraq ağacından hazırlanır. Rəsulullah (s.ə.s) dişlərini bu ağacla təmizləyərdi. Həmin ağacın budaqları fırça şəklindədir. Eyni zamanda insanın sağlamlığına da çox xeyirdir.) Bir sözlə, Quran oxuyan insan ağız təmizliyinə diqqət etməlidir.

Quran oxuyan adam xüsu (Allah qorxusu), təvazö və təfəkkür halında olmalıdır. Səmimi-qəlbdən Quran oxuyan adam-

dan istənilən də məhz budur. Quran bu hal üzrə oxunduğu zaman qəlblər rahatlıq tapar və nurlanar. Sələfdən (İlk dövrkü müsəlmanlardan) elə şəxslər olmuşdur ki, gecə boyunca yalnız bir ayə oxuya bilmiş və hətta bəziləri gecənin böyük bir qismində bir ayəni düşünərək ağlamış və sonda dözə bilməyib bayılmışdır.

Quran oxuyarkən ağlamaq müstəhəbdir. Ağlaya bilməyənlər isə təklidə ağlayırmış kimi etməlidirlər. Çünki Quran oxurkən ağlamaq, ariflərin sifəti və Allahın saleh qullarının əlamətidir. Allah-Təala Quranda belə buyurur: **“(Ya Rəsulum, müşriklərə) de: “İstər (Qurana) inanın, istərsə də inanmayın. Şübhə yoxdur ki, ondan əvvəl elm verilmiş kimsələr (özlərinə Tövrat və İncil verilmiş kitab əhli) yanlarında (Quran) oxunduğu zaman üzüstə səcdəyə qapanar. Və: “Rəbbimiz pakdır, müqəddəsdir! Rəbbimizin (möminlərə mükafat, kafirlərə əzab verilməyi barəsindəki) əmri mütləq yerinə yetəcəkdir!” – deyərlər. Onlar üzüstə səcdəyə qapanıb ağlayar, (Qurandakı öyüd-nəsihət isə) onların (Allaha) itaətini daha da artırar.”** (əl-İsra, 107-109)

İbrahim əl-Havvas (rəhmətullahi əleyh) demişdir: “Qəlbin şəfa tapması bu beş şeylə mümkündür;

1. Düşünərək Quran oxumaq
2. Mədəni ağzına qədər doldurmamaq
3. Gecələri ibadətə qalxmaq
4. Səhər vaxtlarında Allah-Təalaya dua edib yalvarmaq
5. Əməlisalehlərlə bərabər olmaq

Quran oxuyanın riyəət edəcəyi ədəblərdən biri də Quranı gözəl səslə oxumaqdır. Quranı ağzı çox əzib-büzmədən, hərflərin məxrəcini pozmadan, gözəl səslə və bəzəyərək oxumaq müstəhəbdir. Əgər insan gözəl oxuyacağıam deyərək ifrata gedərsə, bir hərf artırır və ya avaz edərkən bir hərfi oxumadan keçərsə, bu haramdır. Quranı mahnı və ya muğam kimi oxumaq olmaz. Onu özünə xas şəkildə hərflərin haqqına verərək gözəl səslə oxumaq lazımdır. Çox təəssüf ki, günümüzdə insanlar oxuyanın nə oxuduğuna deyil, avazına qiymət verirlər.

Quranı səslə oxumaq. Alimlər demişlər ki; Səssiz oxumaq, hər zaman riyadan uzaqdır. Əgər riyə qorxusu yoxdursa, səslə oxunması daha fəzilətlidir. Fəqət burada da bir şərt var. Bu adamın yanında namaz qılan, yatan və diqqət toplanması lazım olan bir iş görəni olmamalıdır. Səslə oxumaq ona görə fəzilətlidir ki, səslə oxuyanda başqaları da istifadə edir, oxuyanın qəlbi daha oyanıq olur, bütün düşüncəsini tək bir nöqtədə toplaya bilir və öz qulağına gələn Quran səsi onu düşünməyə daha çox sövq edir. Eyni zamanda səslə oxumaq yuxunu qaçırdır, insana fərəh və sevinc verir, yanında olan qafil və tənbel insanların oyanmasına vəsilə olur. Hz. Aişə (r.ə.hə) anamızdan rəvayət olunan bir hədisdə belə buyururlur: “Rəsulullah (s.ə.s) gecə vaxtı Quran oxuyan bir nəfərin səsinə eşitdi. “Allah, ona rəhmət etsin! Həqiqətən də mənə filan-filan ayələri xatırlatdı. Mən onları filan-filan surələrdən çıxarmışdım.” buyurdu.” (Buxari, № 2655, Müslüm, №788)

Quran oxuyan şəxs ilk növbədə ixlaslı olmalı və bununla sadəcə Allah-Təalanın rızasını tələb etməlidir. Bunun xaricində riyə və göstəriş üçün, hər hansı maddi maraq üçün Quran oxumamalıdır. Quranın ədəbi ilə ədəblənməli, Allah-Təalanın hüsurunda olduğunu, Ona dua və niyaz etdiyini təfəkkür etməlidir.

RUHA QIDA OLACAQ BİR QURBAN ÜÇÜN...

Qurbanın həqiqəti

Şükürlər olsun ki, feyzli bir Ramazan bayramını arxada qoyduq. Növbəti Qurban bayramı ərəfəsindəyik. Biz qullarını bu mübarək günlərə çatdırdığı üçün Allah-Təalaya sonsuz həmd-sənalar olsun.

Ramazani-Şərif sanki bir riyazət iqliminə girib günahlardan təmizlənmə və beləcə, Allah-Təalaya yaxınlaşma mövsümüdür. Qurban bayramı da ilahi əmrlərə itaət yolunda göstəriləcək fədakarlıqlarla Haqqa yaxınlaşma mövsümüdür. Ramazan “təqva bayramı”dır, Qurban bayramı isə fədakarlıqlar nəticəsində Allah-Təala ilə “dost ola bilmə bayramı”dır.

Hicrətin ikinci ilində ömr edilmiş olan qurban ibadəti şərtlərinə sahib olan hər bir varlı müsəlmana vacib qılınmışdır. Belə ki, Peyğəmbərimiz:

“Qurban” sözü “təqərrüb”, yəni yaxınlaşmaq və Allaha yaxınlaşmağa vəsilə qılınan mənalarına gəlir. Rəbbimiz Özünə yaxınlaşa bilmək və Onunla “dostluq” iqliminə qəbul edilmək üçün biz qullarından sanki “qurbanlar” istəyir. Yəni malımızla, canımızla, bütün imkanlarımızla “fədakarlıq” edərək bu imkanları uca dostluğuna vəsilə etməmizi arzu edir.

“Ey insanlar! Hər il hər bir ev əhlinə qurban kəsmək vacibdir”, -buyurmuşdur. (İbn Macə, Ədahi, 2; Tirmizi, Ədahi, 18/1518)

Maddi imkanı əlverişli olan hər mömin qurban kəsmək məcburiyyətindədir. Çünki Rəsulullahın bu xüsusdakı xəbərdarlığı çox dəhşətlidir:

“Bir kimsə maddi imkanları əlverişli olduğu halda qurban bayramında qurban kəsməzsə, namazgahımıza yaxınlaşmasın!” (İbn Macə, Ədahi, 2)

Deməli, Allahın lütf etdiyi sayısız nemətlərə baxmayaraq, -imkanı olanların Allah üçün qurban kəsməkdən qaçınmaları müsəlmana əsla yaraşmayan böyük bir xəsislik əlamətidir.

Qurban fədakarlıq təlimidir...

Qurban ibadətinin mənası, yəni qəlbi cəhəti və dəruni hikmətləri ən az zahiri şərtləri qədər üzərində dayanılması lazım olan xüsuslardır.

Çünki Qurban bayramı Xəlilullah İbrahim və oğlu İsmayılın başından keçən “Allah ilə dostluq” imtahanlarının hikmət dolu xatirələriylə ümməti-Məhəmmədə lütf edilmiş bir bayramdır. Bu günlərdə ifa edilən “həcc” ibadətində də İbrahim və İsmayılın Allah-Təalanın əmrinə göstərmiş olduqları təslimiyyət hallarından bəziləri möminlərə ibadət rüknü olaraq fərz qılınmışdır.

“Qurban” sözü “təqərrüb”, yəni yaxınlaşmaq və Allaha yaxınlaşmağa vəsilə qılınan mənalarına gəlir. Rəbbimiz Özünə yaxınlaşa bilmək və Onunla “dostluq” iqliminə qəbul edilmək üçün biz qullarından sanki “qurbanlar” istəyir. Yəni malımızla, canımızla, bütün imkanlarımızla “fədakarlıq” edərək bu imkanları uca dostluğuna vəsilə etməmizi arzu edir.

İbrahim (ə.s) malıyla sınağa çəkildi, cömərdliklə infaq etdiyi üçün “Xəlil İbrahim bərəkəti”nə məzhər oldu. Canıyla sınıandı, heç tərəddüd etmədən Allah üçün canını ortaya qoydu. Nəticədə Allah-Təala ona atəşi sərin və zərərsiz etdi, gülüstana çevirdi. Canının bir parçası, oğlu İsmayıl ilə sınıadı. Övladını Allaha qurban edəcəyi anda imtahanı qazandığına dair ilahi müjdə gəldi:

“Ya İbrahim! Artıq sən rəyanın düzgünlüyünü (Allah tərəfindən olduğunu) təsdiq etdin! Biz yaxşı iş görənləri belə mükafatlandırırıq. Şübhəsiz ki, bu, açıq-aydın bir imtahan idi. Biz ona böyük bir qurbanlıq əvəz verdik. Sonradan gələnlər arasında onun üçün (yaxşı ad, gözəl xatirə) qoyduq. (Onu belə yad edirlər:) “İbrahimə salam olsun!” Həqiqətən, Biz yaxşı əməl sahiblərini belə mükafatlandırırıq!” (əs-Saffat, 104-110)

Qurban mərhəmət, fədakarlıq, təvəkkül və təslimiyyət təliminin ifa edildiyi bir mövsümdür. Bu mövsümdə İbrahim (ə.s)-ın Allah-Təala ilə dostluğunda tabe tutulduğu bu ilahi imtahanları xüsusilə xatırlamaq lazımdır. Hər bir müsəlman özünü hesaba çəkməlidir. Bu həqiqətlər işığında möminlər olaraq tez-tez təfəkkür etməliyik:

Görəsən, biz Allahın sevgisini qazanmaq üçün fani məhəbbətlərdən nə qədər vaz keçə bilirik? Canımızı və malımızı Allah yolunda nə qədər fəda edə bilirik? Tövbə surəsinin 111-ci ayəsində buyurulan: **“Canları və malları müqabilində cənnəti**

satın alan möminlər...” xüsusiyyətinə nə qədər layiqik?..

Məkkəli müşriklər Peyğəmbərimizə çoxlarının iradəsini qıran üç təkliflə: -sərvət, şöhrət və şəhvət təklifləri ilə gəldilər. Peyğəmbərimiz isə Haqqa tam bir təslimiyyət içərisində bu müdhiş cavabı verdi:

“Allaha and olsun ki, Onun dinini təbliğdən imtina etməyim üçün günəşi sağ əlimə, ayı da sol əlimə qoysalar, mən yenə də bu təbliğimdən vaz keçməram! Ya Uca Allah onu bütün dünyaya yayar, vəzifəm sona çatır, ya da bu yolda ölərəm!”

Qurban nəfsani arzulardan imtina edərək bu fədakarlıq iradəsini göstərə bilməkdir. Bu gün də yalnız Qurban bayramlarında deyil, hər vaxt bu fədakarlığa hazır olmamız zəruridir.

Tarix boyunca lazım gəldikdə heç çəkinmədən Allah yolunda canını qurban edən şəhidlər bu ibadətin əsil mənasını

ali səviyyədə idrak etmiş olan insanlardır. Rəsulullah Mutəyə üç komandır göndərərək onlar şəhid olacaqlarını bildirdilər. Üçü də bunda ən kiçik bir tərəddüd etmədi. Allah üçün canlarını fəda etməyi özlərinə minnət bildilər.

Çanaqqalaya anaları tərəfindən saçlarına xına çəkilərək sanki qurbanlıq qoç kimi göndərilən qəhrəman mehmeciklərimiz Allah üçün canlarını fəda etməkdən çəkinməyən bir İsmayıl olduqlarını bütün dünyaya şanla, şərəflə sərgiləmişdilər...

Bu səbəbdən Allah yolunda yalnız mali və sərvəti deyil, lazım gəldikdə bütün varlığı qurban edə bilmək lazımdır. Yəni qurban hər xüsusta fədakarlıq təlimidir... Allahın verdiyi bütün nemətləri Onun yolunda səxavətlə xərcləyə bilməkdir. Qurbanın əsas mənası bu fədakarlıq şüurudur.

Necə ki, səhabeyi-kiram da bu qəlbə sahib idi. Onlar Allah Rəsulunun ən kiçik bir arzusunu belə canlarına minnət bilərək: "Atam, anam, malım, canım sənə fəda olsun, ya Rəsulallah!" deyirdilər. Allah və Rəsulu uğrunda bir fədakarlıq şərfinə nail ola bilmək üçün sanki bir-birləriylə yarışdılar.

Qurbanda da əsl məsələ "Canım qurban olsun, sənə yoluna..." sözünün içini dolduraraq söyləyə biləcək bir fədakarlıq üfqünü qazana bilməkdir.

Niyyət xalis olmalıdır

Əməllərə qiymət və bərəkət qazandıran onların ifasındakı ruh halı, fədakarlıq hissiyatı və xalis niyyətlərdir.

Sevmək sırf sözdə qalan, quru bir birlik ifadəsi olmamalıdır. Gerçək məhəbbət tətbiqat istər, isbat istər. Bu məhəbbətin nəticəsi olan birlik də yalnız zahiri birlik deyil. Əməli birlik, hissiyyat və fikir birliyidir. Peyğəmbərimizlə zahiri birlik -inşallah- bu birliklərin axirətdəki müəfəti olacaq.

Süfyan Sevri həzrətləri:

"Keçmişdə insanlar necə əməl edəcəklərini öyrəndikləri kimi, necə xalisənə niyyət edəcəklərini də öyrənərdilər", -buyurmuşdur.

Qurban kəsməkdən əsil məqsəd Allaha bu təslimiyyət təvəkkül şüuruyla qulluq etmə xüsusunda könüllərin agah olmasıdır. Yəni qurban yalnız şəkli bir ibadət deyil. Bu ibadət də digər ibadətlər kimi ruhi bir canfəşanlıqla ifa edilməlidir. Çünki Haqq-Təala buyurur:

"(Qurbanların) nə əti, nə də qanı, əlbəttə, Allaha çatmaz. Allaha çatacaq olan yalnız sizin təqvanızdır (səmimi-qəlbədən etdiyiniz ibadətdir)." (əl-Həcc, 37)

Elə buna görədir ki, cismani qurbandan məqsəd ilahi əməllərə qeyd-şərtsiz itaət etmək, can-dildən, tərəddüd etmədən təslimiyyət göstərmək surətiylə, Ona yaxınlaşma arzusunun, yəni qəlbədəki bu xalis niyyətin izharıdır. Qurbanda Haqq qatına yüksələrək qəbul ediləcək olan da məhz qulun bu qəlbi səviyyəsidir. Qurbanın əti və qanı deyil...

Haqq qatına yüksələcək olan qulun təqvasıdır. Təqva üzrə yaşamayan, etiqad, əxlaq və müamilələrdə ciddi problemləri olan birinin ibadət və əməlləri də düz olmaz. Çünki əyri xətkəslə düz xətt çəkmək imkansızdır. Belələrinin ibadətləri riya, göstəriş, qınaqdan qorxma kimi fani məqsədlər və nəfsani mərzələrlə bəlanıqdır.

Şeyx Şibli həzrətləri qurban kəsərkən niyyəti sırf Allahın rızasına təsis etməyin zərurətini nə gözəl ifadə edir:

"Qurban kəsərkən nəfsani istəklərini və iradəni Haqqın rızasına ram etmədinsə, əslində qurban kəsmiş olmazsan."

Yəni qurbana niyyətənən bir mömin əvvəlcə könlündəki niyyəti düzəltməli, tam bir iklas duyğusu içində olmalı, niyyətinə faniləri ortaq etməkdən qətiy-

yətlə çəkinməlidir. Qonum-qonşunun ayıblamasından, cəmiyyətdəki etibarının zədələnməsindən qorxmaq və ya göstəriş kimi bayağı və nəfsani düşüncələrlə qurban kəsməməlidir. Elə buna görədir ki, Mövlana həzrətləri də:

“Keçinin kölgəsini qurban etmə!” deyərək bizləri bu ibadətin əsas məqsədini idrak etməyə, yəni ixlasa dəvət edir. Çünki qurban edilən heyvanın əti-sümüyü kölgə varlıqdır. Əsil olan onun ifadə etdiyi mənadır. Könül bu mənanın fərqlində olmalıdır.

Qurbana təzim Allaha təzimdir...

Peyğəmbərimiz (s.ə.s) belə buyurur:

“Adəm övladının Qurban Bayramının birinci günü etdiyi işlərin Allaha ən sevimli olanı (qurban) qanı axıtmaqdır. Qiyamət günü o qurban buynuzları, dırnaqları və tükləriylə gələr. Qurbanın qanı da hələ yerə düşmədən Allahın rızasına nail olar və qəbul edilir. O halda qurbanlarınızı könül xoşluğu ilə kəsin!” (Tirmizi, Ədahi, 1/1493)

Yəni qurbanı könlümüzdə ən kiçik bir tərəddüd duymadan, əksinə, Allah sevgisi və iman ləzzətiylə, Rəbbimiz üçün bir fədakarlıq etməyin vicdan rahatlığı ilə, xüsusilə ədəb və təzim duyğuları içində kəsməməiz lazımdır.

Çünki ayeyi-kərimədə:

“Biz qurbanlıq dövələri də Allahın nişanələrindən (Onun haqq dininin əlamətlərindən) etdik.” (əl-Həcc, 36) -buyurulmuşdur.

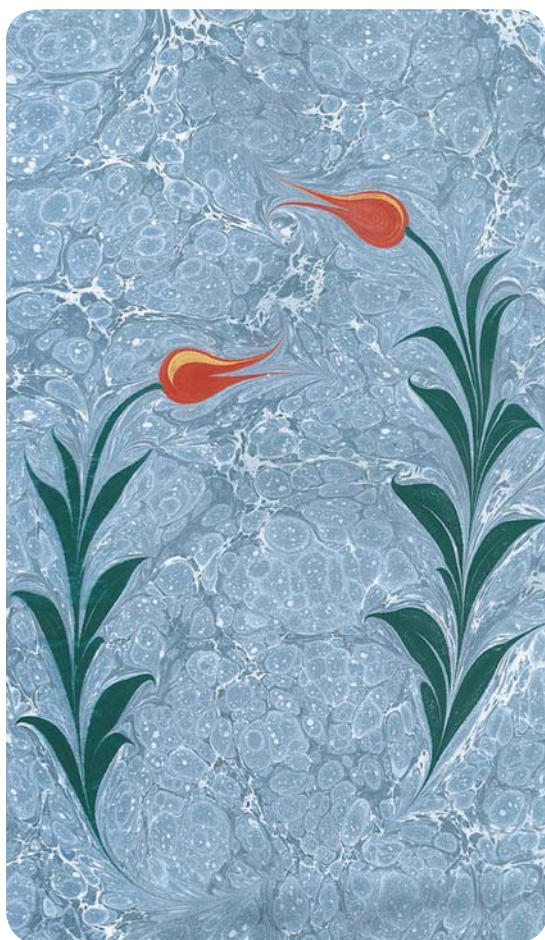
Bu səbəbdən Allahın əlamətlərindən olan qurbana əhəmiyyət və dəyər vermək, Allaha təzimdəndir. Necə ki, digər bir ayeyi-kərimədə də: **“...Hər kəs Allahın mərasiminə (həcc əməllərinə, yaxud qurbanlıq heyvanlara) hörmət etsə, bu (hörmət), şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasındadır.”** (əl-Həcc, 32) buyurulmuşdur.

Məhz bu ilahi təlimatlara riayətlə Sami Əfəndi həzrətləri və rəhmətlik atam Musa Əfəndi həzrətləri qurban kəsərkən çox həssas davranardılar. Bir çuxura iki qurban kəsdirməzdilər. Ya da çuxur təmizləndikdən sonra ikinci qurbanı kəsdirərdilər. Qurbanın gözünü bağladardılar. Heyvanı kəsilməyəyi yerə itələyərək aparmaz, sürükləməzdilər. Əgər qurban kiçikbaş heyvan olardisa, qucağa alınıb şəfqətlə aparılmasını istəyərdilər. Kəsərkən bıçağın iti olmasına diqqət yetirərdilər. Heyvana əziyyət verməyəcək şəkildə gözəl kəsilməsini və qanın yaxşıca axılmasını arzu edərdilər. Qurban kəsilərkən oturmaz, heyvanın qanı tamamilə axana qədər Allahın əmrinə təzim məqsədiylə ayaq üstə gözləyərdilər. Allah-Təalanın nemətlərini təfəkkür edərək, qulluq şüuru içində olardılar.

Digər tərəfdən qurban bizi belə bir təfəkkürə də dəvət edir:

Kəsilən bu heyvanlar Allah-Təalanın bizə böyük lütfəridir. Haqq-Təala bizi insan olaraq yaradıb bu heyvanları da əm-

rimizə verdi. Biz də qurbanlıq bir heyvan olaraq dünyaya gələ bilər, o heyvan da insan olaraq yaradılıb bizi qurban edə bilərdi. Məhz qurban Rəbbimizin sonsuz nemət və lütfərinə qarşı könüllərimizdə belə bir təfəkkür dərinliyi və düşüncə hissiyyatı da hasil etməlidir.

Unutmayaq ki, Allah-Təalanın bizim ibadətlərimizə ehtiyacı yoxdur. Allahın mülkündə yaşayan qulun Rəbbin əmanəti olan malından, canından, bütün imkanlarından Allah üçün infaq etməsi Ona bir ikram deyil, əksinə, Allahın o quluna ayrı bir ikramıdır. Çünki Allah-Təalanın heç bir şeyə ehtiyacı yoxdur, lakin qulların Onun rızasına və məhəbbətinə, mərifətullah və məhəbbətullahdan nəsib almağa ehtiyacları sonsuzdur. Bu baxımdan biz həm Rəbbimizə minnət və

təşəkkür hissləri içərisində saleh əməllər işləməli, həm də Rəbbimizin lütf edib qəbul buyurmasını niyaz etməliyik.

Qurbanın hikməti

Bütün ibadətlərin əsas məqsədi Allahın əmrinə itaət edərək, Onun rızasını qazanmağa çalışmaqdır. Niyət bu olmaqla birlikdə, əgər belə demək mümkündürsə, ruhumuz hər ibadətdən ayrı bir qida alar. Ruhi sağlığımız bütün ibadətlərdən və saleh əməllərdən alacağımız bu könül feyzinə / mənəvi enerjiyə möhtacdır.

Qurban ibadəti insandakı xəsislik və mal sevgisini aradan qaldırmağın və maddə əsarətindən xilas olmağın ən təsirli vasitələrindən biridir. Buna müvəffəq olanlar nəfs əngəlini aşaraq əsil insanlıq cövhərini ortaya qoymağın səadətinə çatmış olarlar. Çünki bütün ülvî davranışlar ruhumuzu bürüyən qəflət dumanından xilas olmağın bir təzahürüdür. Bu səbəblə qurban ibadəti bəşəriyyətin mənən səviyyə qazanması yolunda müstəsna bir fürsətdir.

Cəmiyyətdə isə qardaşlıq, yardımlaşma və paylaşma duyğularını inkişaf etdirir. Allah tərəfindən bizə zimmətlənmiş kəsib və qəriblərin, yəni din qardaşlarımızın dərddəli könüllərinə bir təsəlli ola bilməyin vicdan rahatlığını yaşadar. İnsanları məhəbbət və mərhəmətlə bir-birinə bağlayar. Allahın nemətlərini Onun qullarıyla paylaşa bilməyin ləzzətinə çatdırar. Cəmiyyət halında yerinə yetirilən fərdi və ictimai ibadətlərlə Allahın rızasını qazanmağa və Ona yaxınlaşmağa vəsilə olar.

Qurban təfəkkürü

Başda İbrahim və İsmayıl olmaqla, həyatları tövhid mübarizəsiylə keçən bütün peyğəmbərlərin Allah yolunda dözdükləri əziyyətləri, göstərdikləri fədakarlıqları düşünməli və “Biz nə qədər bu fədakarlığın içindəyik?” sualını özümüzə verməliyik.

Din fədakarlıqlarla bu günlərə gəlmiş və təbliğ edilmişdir. Rəsulullahın, Səhabeyi-Kiramın həyatındakı fədakarlıq misallarını düşünüb onlarla axirətdə birlikdə ola bilmək üçün necə bir fədakarlıq səviyyəsi nümayiş etdirməyimizin lazım olduğunu təfəkkür etməliyik.

Çünki hədisi-şərifdə buyurulan *“insan sevdiyiylə bərabərdir”* müjdəsi eyni zamanda bu sevginin isbatı mahiyyətində feili məsuliyyətlər yükləyir çiyinlərimizə...

Sevmək sırf sözdə qalan, quru bir birlik ifadəsi olmamalıdır. Gerçək məhəbbət tətbiqat istər, isbat istər. Bu məhəbbətin nəticəsi olan birlik də yalnız zahiri birlik deyil. Əməli birlik, hissiyyat və fikir birliyidir. Peyğəmbərimizlə zahiri birlik -inşallah- bu birliklərin axirətdəki mükafatı olacaq.

Lakin Peyğəmbərimizin təlimatlarına layiqiylə itaət etməsək, onun yaxınlığını və şəfaətini diləməyə də üzümüz olmaz. Çünki ayeyi-kərimədəki xəbərdarlıq çox açıqdır:

“(Ya Rəsulum!) De: Əgər siz Allahı sevirsinizsə, mənim ardımca gəlin ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın...” (Ali-İmran, 31)

Bu həqiqət hamımızı düşündürməlidir:

- Gündəlik yaşayış tərzimdə nə qədər Peyğəmbərimlə bərabərəm?

- Varlıq və bolluq qarşısında nə qədər Onunla bərabərəm?

- Yoxluq və darlıq qarşısında nə qədər Onunla bərabərəm?

- Çətinliklər qarşısında nə qədər Onunla bərabərəm?

- Zəfərlər, müvəffəqiyyətlər qarşısında nə qədər Onunla bərabərəm?

- Müamilə, əxlaq və ibadət həyatım nə qədər Onun həyatına bənzəyir?

- Yetimlər, qəriblər, kimsəsizlər, məzlumlar qarşısında nə qədər Onunla birlikdə və ya Onun yaxınıdayam?

- Peyğəmbərimiz və əshabi-kiram bu dövrdə yaşasaydılar, görəsən, qurban ibadətini necə yüksək bir fədakarlıq üf-qündə ifa edərdilər? Mən bu üf-qə necə çata bilərəm?

- Əsri-səadət insanı nə ilə kifayətlənirdi, mən isə nəfsim üçün nələr arzulayıram? Aclıqdan qarnına daş bağlayan bir Peyğəmbərin qafil və nadan bir ümməti olmamaq üçün özümü nə qədər israfdan qoruya bilir, nə qədər riyazət halında yaşaya bilərəm? Çünki Həzrət Əli buyurur ki:

“Bir cəmiyyətdə zənginlərin israf etdiyi ölçüdə insanlar ac qalar!..”

- Ac və möhtac qardaşlarımla imkanlarımı nə qədər paylaşa bilərəm?..

Bir ananın övladına olan şəfqət və mərhəmətindən daha artığını ümmətinə bəsləyən Rəhmət Peyğəmbəri həm özü üçün, həm də ümmətindən gücü çatmayanlar adına qurbanlar kəsərdi. Hətta Vida Həccində 100 qurbanından 63 qurbanını şəxsən özü kəsmişdi.

Rəsulullahın ümmətinə göstərdiyi şəfqət, mərhəmət və cəmərdliyi bu gün ümməti- Məhəmməd olaraq bizlər də -imkanlarımız daxilində- yaşayıb, Peyğəmbərimizə vəfa göstərməyə cəhd etməliyik.

İmkanımız varsa, vacib qurbanlarımızı yaşadığımız yerlərdə ailəmiz, qonşularımız və möhtaclar arasında paylaşmalı; lakin qəza, bəla və xəstəliklərin dəf edilməsi, Allah-Təalanın lütf etdiyi nemətlərin şükürü və din qardaşlarımıza kömək əli uzada bilmək məqsədləriylə, sədəqə olaraq da

Tarix boyunca lazım gəldikdə heç çəkinmədən Allah yolunda canını qurban edən şəhidlər bu ibadətin əsil mənasını ali səviyyədə idrak etmiş olan insanlardır.

Rəsulullah Mütəyə üç komandir göndərərkən onlar şəhid olacaqlarını bildirdilər. Üçü də bunda ən kiçik bir tərəddüd etmədi. Allah üçün canlarını fəda etməyi özlərinə minnət bildilər.

Bayram əsla bir tətıl deyil. Bayram fərdin nəfsani rahatlıq tapdığı zaman deyil, cəmiyyətin müştərək sevincidir.

Bayram İslam qardaşlığının cəmiyyət planında yaşandığı, incikliklərin unudulduğu, məhəbbət və yardımlaşma duyğularının gücləndirildiyi, keçmişlərin ruhlarının -bir vəfa borcu ola-raq- müxtəlif xeyir-həsənət ilə şad edildiyi, qohum-əqrəbə ziyarətlərinin canlandırıldığı ictimai ibadət mövsümüdür.

əlavə qurbanlar kəsib dünyanın dörd bir tərəfindəki məzlum, zərər çəkmiş, qərib və kimsəsizlərə paylamağa imkan daxilində səy göstərməliyik. Çünki bu səy belə mərhəmətli bir Peyğəmbərə bizi ümmət edən Allah-Təalaya ən gözəl şükür ifadələrimizdən biri olacaq.

Bir gün qurban kəsildiyində Peyğəmbərimiz (s.ə.s) ondan geriye nə qaldığını soruşmuşdu. Həzrət Aişə anamız:

“-Yalnız bir kürək sümüyü qaldı” -dedi.

Bunun üzərinə Peyğəmbərimiz (s.ə.s):

“- (Ya Aişə), de ki, bir kürək sümüyü xaric, hamısı (yəni bütün infaq etdiklərimiz) bizim oldu!”, -buyurdu. (Tirmizi, Qiya-mə, 33)

Deməli, mühüm olan, bizimlə qalacaq olan fədakarlığımızdır...

Həmçinin Peyğəmbərimiz çətin zamanlarda infaqlarını daha da artırardı. Necə ki, Qurban bayramı yaxınlaşdığı bir zaman bədəvilərdən ehtiyac içində olan bir birlik Peyğəmbərimizin yanına gəlmişdi. Bunun üzərinə Rəsulullah (bayram xütbəsində):

“- Sizdən kim qurban kəssə, bayramın üçüncü günündən sonra evində qurban atından bir şey qalmasın!”, -buyurdu.

Ertəsi il səhabələr:

“-Ya Rəsulallah! Yenə keçən il etdiyimiz kimi edək?”, -deyə soruşdular. Rəsulullah belə cavab verdi:

“- Bu il özünüz yeyin, başqalarına yedirin və daha sonra yemək üçün saxlayın! Keçən il insanlar dolanışq çətinliyi çəkirdilər. Bu səbəblə onlara kömək etməyizi istəmişdim.” (Buxari, Ədahi, 16)

Yəni müsəlmanların dolanışq çətinliyi çəkdikləri bir zamanda Peyğəmbərimiz səhabələrini daha çox infaq etməyə sövq etmişdi. Görəsən, Peyğəmbərimiz möminlərin həyat-ölüm dərəcəsində ağır çətinliklərə düşər olduqları indiki vaxtda bizdən necə bir yardımlaşma səfərbərliyi istəyərdi? Bu gün Afrikanın, Arakanın, Fələstinin, Suriyanın ürəkləri dağlayan halı ortada ikən görəsən, Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bizdən necə bir fədakarlıq həssaslığı gözləyərdi? Çünki Peyğəmbərimiz:

“Mömin qardaşının dərdiylə dərdlən-məyən bizdən deyil.” (Hakim, IV, 352; Hey-səmi, I, 87)

“Qonşusu ačkən tox yatan (kamil) mö-min deyil.”, -buyurur. (Hakim, II, 15)

Bu gün ünsiyyət vasitələrinin tərəqqisi nəticəsində, sanki bütün dünya müsəlmanları bir-birinin qonşusu oldu. Dünyanın ən uzaq yerlərinə belə təyyarə ilə təxminən yarım gün içində gedilir.

Belə olduğu halda bu nəbəvi təlimatların çiyinlərimizə yüklədiyi məsuliyyət daha da ağırlaşır. Bu mühasibəni öz içimizdə tez-tez etməliyik:

- Dünyanın dörd bir tərəfində fəlakətlərlə pərişan vəziyyətdəki qardaşlarımızın, mühasirə altında dərmandan belə məhrum qalan fələstinli qardaşlarımızın, missionerlərin əlindəki dərmanla imanı arasında seçim etmək məcburiyyətində qalmış, maddi-mənəvi aclığa məhkum edilmiş afrikalı qardaşlarımızın, bəlkə də qapıbir qonşumuz olduğu halda səs-siz fəryadlarını eşitmədiyimiz üçün mad-

di-mənəvi səfalət içində qalan qardaşlarımızın könlümüzdə nə qədər yeri var?

- Bir il boyunca öz boğazımızdan nə qədər, afrikalı qardaşlarımızın boğazından nə qədər ət keçir?

- Öz insanımızı imkanlarımız daxilindəki haqlarını təslim etmək surətiylə missionerlərin mənəşəsindən nə qədər qurtara bilirik?

Mömin möminə zəmmətlidir. Onun sevincini də, dərini də paylaşmaq məcburiyyətindədir. Bu səbəblə biz də əvvəlki illərdə davam etdirdiyimiz qurban xidmətlərimizi Afrika və digər İslam coğrafiyasında bu il də -inşaallah- davam etdirəcəyik.

Bu qurban bayramında heç bir imkanı olmayanlar da o məzlum və zərər çəkmiş qardaşlarımızla ən azından dualarıyla bayramlaşmalıdır... İmkanı olanlar buna ikram və infaqlarını da əlavə edərək fəli dualar etməlidirlər...

Keçdiyimiz illərdə o dərli ürəklərin dualarıyla bayramlaşmış və vətənimizə çox şirin xatirələrlə dönmüşdük. Bu il də onların qəmli, məhzun və qırıq könlələriylə yenidən bayramlaşa bilməyin əzm və cəhdi içindəyik.

Afrikada, Orta Asiyada, Qafqaz bölgəsində, Balkanlarda və daha nə qədər yerdə bizlərə *“Siz Peyğəmbər müjdəsinə nail olmuş Fatehlərin nəvələrisiniz. Ümməti şəfqət qanadları altında qorumağa çalışan Əbdülhəmidlərin nəvələrisiniz”*, -deyirlər. Allah-Təala belə dostlarını unutdurmur. Belə dostlarına əsrlər sonra belə dünyanın hər tərəfindən sanki bir “hüsnü-hal kağızı” gəlir. Peyğəmbərimizin “cənnət vacib oldu” deyə müjdələdiyi gözəl şahidliklərin bənzərləri nəsib olur.

Məhz İslam coğrafiyasındakı möhtac din qardaşlarımıza edəcəyimiz infaqlarla onlardan Haqq qatına yüksələcək dualar da inşaallah bizim üçün gözəl bir şahidlik olaraq ilahi əfvə nail olma vəsiləsi olar. Biz

o qardaşlarımızın duasına möhtacıq. Bəlkə heç görmədiyimiz, heç tanımadığımız qardaşlarımızdan gələcək dualar bizə də qiyamət günü bir “hüsnü hal kağızı”, bir bağışlanma məktubu olacaq.

Çünki ən məqbul dua qiyabi duadır. Kimdən bizə nə qədər qiyabi dua gəldiyini də ancaq qiyamət günü, -önümüzə ilahi monitorlar gəldiyi zaman anlayacağıq... Hətta bəlkə o zaman “Kaş ki bu bayram hədiyyələrimizi, etdiyimiz ehsanları daha da uzaqlara apara biləydik!..” -deyə təəssüflənəcəyik.

Allah-Təala ayeyi-kərimələrdə bizə belə xəbərdar edir:

“Birinizin ölümü çatıb: “Ey Rəbbim! Mənə bir az möhlət versəydin, sədəqə verib salehlərdən olardım! - deməmişdən əvvəl sizə verdiyim ruzidən (Allah yolunda) xərcləyin.” (əl-Munafiqun, 10)

“Ey iman gətirənlər! Alış-verişin, dostluğun və şəfaətin mümkün olmayacağı gün (qiyamət günü) gəlməmişdən əvvəl sizə verdiyimiz ruzidən paylayın!” (əl-Bəqərə, 254)

Bayram tətıl olmamalıdır

Bayram əsla bir tətıl deyil. Bayram fərdin nəfsani rahatlıq tapdığı zaman deyil, cəmiyyətin müştərək sevincidir.

Bayram İslam qardaşlığının cəmiyyət planında yaşandığı, incikliklərin unudulduğu, məhəbbət və yardımlaşma duyğularının gücləndirildiyi, keçmişlərin ruhlarının -bir vəfa borcu olaraq- müxtəlif xeyir-həsənət ilə şad edildiyi, qohum-əqrəba ziyarətlərinin canlandırıldığı ictimai ibadət mövsümüdür.

Əsas tətıl son nəfəsdə, cənazəyə qoyulanda başlayacaqdır. Allah-Təala insan oğlunu dünyaya axirətini qazanmaq üçün göndərmişdi. Bayramlar da bu qazancın sanki xırman zamanıdır. Belə bir zamanı qəflətə

dalaraq əyləncəylə ziyan etmək çox qəmli bir aldanış və acı bir itkidir.

Bu mübarək günlərdə mənasız mövzularla məşğul olmayıb bu qiymətli vaxtları zikrullah ilə və xüsusilə də bayramın şüarından olan təkbiirlərlə, sədəqələrlə, ikramlarla canlandırmaq lazımdır.

Çünki Bəhlul Danəndənin dediyi kimi: “Gerçek bayram yeni paltar geyinəne deyil, Allahın əzabından əmin olanadır”.

Beləliklə, bunu unutmamaq lazımdır ki, bayram ilahi rizanı qazanma günləridir.

Bayram könül səfərbərliyidir. Könülərin bir nəzərgahi-ilahi olduğu şüuru içində könül almağın ən feyzli zamanıdır.

Elə buna görə də bu sevincli günlərdə xüsusilə kimsəsizlərin, dərdlilərin və qəribələrin könüllərini xoş etməliyik. Çünki mərhəmət edənə mərhəmət edilir. Allah rizası üçün kiçik bir hədiyyə ilə də olsa mömin bir qulunu sevindirəni Haqq-Təala şanı-uluhiyyətinə layiq mükafatlarla sevindirər.

Allah-Təala bayramın həqiqətini idrak edə bilməyi və bu fürsəti yaxşı qiymətləndirərək könüllərimizi bir rəhmət dərgahı halına gətirə bilməyi hər birimizə nəsis etsin. Ömrümüzə dirilik bəxş edən Ramazani-Şəriflər kimi, mübarək gecələr kimi, Zilhiccənin ilk on günü kimi feyzli bir ömür, son nəfəsimizi də əbədi bir bayram səhərinin ilk addımı etsin!..

Bu mübarək günlərdə qanadıqırıq bir quş kimi şəfqət və mərhəmətə möhtac olan yaralı könüllərə, xüsusilə Suriya, Arakan, Fələstin və Afrikadakı məzlum və dərqli din qardaşlarımıza qəlbimizin uzanmasını nəsis etsin. Onların üzlərindəki təbəssümü, ürəklərindəki təşəkkürü bizlər üçün əbədi bayramların sevinc və səadətinə çevirsin! Həqiqi bayramların səadət və sevincləriylə millətimizin, vətənimizin və bütün İslam aləminin üzünü güldürsün!..

Amin...

Dua edirəmsə, deməli, varam!

Kiçik qızım İncinin çox sevdiyim bir hərəkəti var. Ondan nə isə istədikdə və o şey onda olmayanda əllərini çiyinində qaldırır və ovuclarının içini göstərərək “yox”u anladır. Onun tərtəmiz dünyasında “yox” u ifadə etməyin ən sadə, ən təsirli yolu boş ovuclarını göstərməkdir. Bu, “bax, əllərim bomboşdur, əlimdə hec nə yoxdur” deməkdir.

Həm öz qızımda, həm də başqa uşaqlarda şahid olduğum bu davranış hər zaman diqqətimi çəkmişdir.

Nə vaxt dua etmək üçün əllərimi qaldırsam, istəklərimi dilə gətirməyə başlasam, ağlıma uşaqlar gəlir. Boş əllərini göstərərək “yox” deyən uşaqlar...

Anlayıram ki,

“Tək sənə sığınır hər yüksək, alçaq.

Hər varlıq yoxluqdur, Sən varsan ancaq.”

-deyən dahi şairimiz Nizami Gəncəvi ilə eyni dua iqlimində dolaşıram. “Allahım”, deyirəm, “hüzuruna boş əllərimlə gəldim, əllərim bomboşdur, heç nə yoxdur. Əllərimdə sadəcə “yox”lar var və mən yoxdan var etdiyim bu əllərlə sənə yönəlirəm. Sənin sonsuz kərəminə əl açıram. Rəhmətinə, mərhəmətinə sığınırım. Çünki məndə varlıq yoxdur, səndə isə yoxluq.”

Bu hissiyyatla “insan bu dünyada kiçik və kövrək uşağa bənzəyər” söyləyən bir mütəfəkkirin sözləri düşür yadıma. Əlimdə yeganə varlıq olan “yox” ilə sonsuz kərəm sahibi olan Rəbbin dərğahında dua edərkən, arzu və hisslərimi Ona açarkən, əslində “yoxluğum”un nə qədər böyük xəzinə olduğunu anlayıram. Zəifliyimin böyük bir qüvvət, acizliyimin böyük bir qüdrət, fəqirliyimin isə nə qədər böyük bir zənginlik olduğunu görürəm.

Əllərimdə yeganə var olan “yox” ilə gəldiyim Rəbbimin hüzurunda artıq Onun sonsuz xəzinələrində dolaşıram və Dekartın o məşhur sözündən daha güclü bir həqiqəti kainata duyurmaq istəyirəm...” Dua edirəmsə, deməli, varam!”

SEHRLİ SÖZLƏR(!)

Yolda gedərkən yaranmış uzun bir tıxacda yolun açılmasını gözləyirik. Maşındakı 7-8 yaşlı uşaq bir “indi sehrli sözlər söyləyəcəyəm, yol açılacaq”, -dedi və abra-kadabra kimi sözlər söyləməyə başladı.

Müsəlman bir ölkədə sehrə, fala, şansa və sehrli sözlərə inanmış nəsil yetişdirməyi bacaranları(!) təbrik etmək lazımdır.

Müsəlman sehrli sözlərə və fala müraciət etməz, dua edər, bismillah deyər və istiğfar edər.

Yunus surəsi 22-23-cü ayələrdə batmaq təhlükəsi ilə üz-üzə gələn gəmidə insanların dua edərək “Ey Rəbbimiz, buradan xilas olsaq, şükür edənlərdən olarıq”, -dedikləri, batmaqdan xilas olub quruya çıxdıqdan sonra da yenidən azgınlığa davam etdikləri ifadə edilir. Ayə “Düşməkdə olan bir təyyarədə ateist olmaz” sözünün şərhini kimidir. Təyyarə qəzadan xilas olan kimi hələ yerə enmədən içki qədəhləri qaldırılır.

Çətinliyə və müsibətə düşəndə də olsa, yadına Allah düşməyən və Allaha dua

etmək ehtiyacı hiss etməyənlərdən qorxmaq, həm də çox qorxmaq lazımdır.

Türkiyədə nəşr olunan Milliyyət qəzetinin 11 May 2012 tarixli nömrəsində “Səsin şəfa gücü” adlı məqalə də səslərdəki titrəşmənin şəfaverici təsirindən bəhs edilir. Om, ma, ni, pad kimi hecaların Allah zikri kimi ardarda deyilməsi tövsiyə edilməkdə və ardınca da edilən meditasiya ilə şəfa istənməkdədir. Məqalədə ad və soyadda olan saitləri gündə beş dəqiqə təkrar etməyin lüzumu və faydasından da söz açılır. Məsələn, Adem Şahin sözündəki saitlər “a e a i” ardarda beş dəqiqə deyiləcək və hərflərin titrəşməsindən guya şəfa və hüsur əmələ gələcək.

Allaha iman gətirmiş və uzun illər ərzində İslama xidmət etmiş bir millətə “heca səslərindəki titrəşmələrin və meditasiyanın reklamını etmək o millətin tarixinə və dəyərlərinə xəyanət deyilmi? Heca səslərindəki titrəşmənin gücündən bəhs edən insanların bismillaha laqeyd yanaşmaları, “Qurani- Kərimi mənasını bilmədən oxumaqda nə fayda var?”, -de-

mələri çox gülməlidir. Hecalarda şəfa olsun, amma cümlələrdə, özü də Allahın sözlərində və mübarək nəfəslərdə şəfa olmasın?

Müasir (!) insana desən ki, “gündə beş dəqiqə Allahın Hayy, Qayyum adını zikr et və ya lə iləhə illəllah de”, qəbul etməz. Bunu müasirliyə zidd olaraq görər. Eyni insan öz adındakı saitləri zövq və istəklə, faydasına inanaraq söyləyər. İnsanları “Allah bizə yetər, O nə gözəl vəkilidir” deyənlər və “mən özümə bəs edəram. Vəkil və Rəbb olaraq Allaha ehtiyacım yoxdur”, -deyənlər olmaqla ikiye ayıra bilərik. Ayrı-larkən “Allaha əmanət ol”, -deməklə “Özünə yaxşı bax”, -demək, “nemət” deməklə “meyvə” demək arasında da dünyalar qədər fərq var.

İnşallah (Allah istəyərsə) deyə bilməyən insanlar “ümid edirəm” deməyə başlayar. Həzrət Peyğəmbər qəbiristanlıqdan keçəndə ölümün gəlişi qəti olduğu halda, ilahi tərbiyəsi nəticəsində “İnşallah biz də sizə qovuşacağıq” –deyərdi. (Müslim)

Qurani-Kərim zikri, həm də daimi zikri fərz etdiyi halda artıq zikr tətbiqatda azalmış, təsbehlərin dənəsi 99-dan 33-ə düşmüş, əllərdə və ciblərdə az görünməyə başlamışdır. Zikr və duanın yerini meditasiyada işlənən sözlər, diləklər, xahişlər, uğur gətirəcəyinə inanılan hərəkətlər və əşyalar almışdır.

Ağıl sözü lüğətdə bağlamaq, tutmaq, zəncirləmək kimi mənələrə gəlir. Ağıl Qurana və Sünnəyə bağlanmışsa, ağıl sayılar.

Həz. Ömər (r.a) ağılı təməl olaraq anlamışdır: “Ağıl bir adamın kökü, din gövdəsi, əxlaq isə səmərəsi yəni meyvəsi hökmündədir.”

Amr bin Kays ağılı belə təsvir edir: “Əgər ağıl səni pisləklərdən qoruya bilirsə, sənə tam mənasıyla ağıllı demək mümkündür”.

Müasir (!) insana desən ki, “gündə beş dəqiqə Allahın Hayy, Qayyum adını zikr et və ya lə iləhə illəllah de”, qəbul etməz. Bunu müasirliyə zidd olaraq görər. Eyni insan öz adındakı saitləri zövq və istəklə, faydasına inanaraq söyləyər. İnsanları “Allah bizə yetər, O nə gözəl vəkilidir” deyənlər və “mən özümə bəs edəram. Vəkil və Rəbb olaraq Allaha ehtiyacım yoxdur”, -deyənlər olmaqla ikiye ayıra bilərik. Ayrı-larkən “Allaha əmanət ol”, -deməklə “Özünə yaxşı bax”, -demək, “nemət” deməklə “meyvə” demək arasında da dünyalar qədər fərq var.

Şeytani zikrlərə, meditasiyaya, nəfsə xoş gələn həyata, xurafatlara, qırmızı rəng və göyərçin pisliliyindən mədət ummağa bağlanan ağıl ağıl olmaqdan çıxmışdır. Bu hal Qurani-Kərimin ifadəsiylə insanlıq şərəfini itirmək və qaranlıqlara düşməkdir:

“Allah yanında (yer üzündə) gəzən canlıların ən pisi (haqqı) dərk etməyən karlar və lallardır.” (əl-Ənfal, 22)

“Allah (Özünün öyüd-nəsihətlərini, hökmlərini) anlamayanları əzaba (kəsə-fətə) düşür edər.” (Yunus, 100)

Allahın zikri yerinə Oooooooooooooo, ma, ni, pad kimi hecaları tələffüz edənlərə öz dillərində cavab verək: “Yuuuh!”

Quran və Sünnənin ruhuna görə bir müsəlman kimi cavab verəcəyiksə, “Allah islah etsin, dilləri Allah ləfzi ilə islansın!”, -olacaq.

Uca Allah möminlərə sehrli söz deyil, sözlərin ən gözəli olan Quranı (əhsənul-hədis) endirmişdir. (əz-Zumər, 23)

Sözlərin ən gözəli sözlərimizin də ən gözəlidir.

KÖNÜLLƏRİN İMAMI

İlahi həqiqətlərin bəşər təfəkküründə iz qoyması, möhkəmlənməsi və dərinləşməsinin Rəsulullahın bu aləmə qədem qoyduğu andan dövrümüzədək Allah yolunda aparılan cihad mücadilələri ilə gerçəkləşməsi Hz. Məhəmmədin fəzilətli əməllər sıralamasında imandan sonra məhz cihada önəm verməsi ilə müsəlmanların qəlb aləmində xüsusi dəyər qazanmışdır. İslami cihad tarixinin şərəfli səhifələrinin yazıldığı Qafqaz bölgəsi və bu bölgənin ən məşhur simalarından olan İmam Şamilin unudulmaz həyat yolu buna ən layiqli nümunədir. Onun ilahi əmrlərə sarılma əzmini təcəssüm etdirən mübariz ruhunun yaddaşları vəcdə gətirən canlı bir şahid olması dini təəssübkeşliyi və Allaha qulluq mükəlləfiyyətini mənliyimizdə inkişaf etdirən etibarlı bir məktəbdir. O zamanlar dünyanın ən güclü müstəmləkə siyasətini həyata keçirən Rus imperiyasına qarşı formalaşan bu qüvvənin təməlində Allaha və Onun əmrlərinə duyulan sonsuz sədaqət dururdu. Adı müridizm olan, əslində isə ilahi əmrlərə qarşı insan şəxsiyyətində dönməz bir bağlılıq səadətini çiçəkləndirən bu cərəyanın rəhbərlərindən olan Molla Məhəmmədin **“Allaha sığının. (Allah) sizin ixtiyar sahibinizdir. O nə yaxşı ixtiyar sahibi, necə də gözəl imdadı yetəndir!”** (əl-Həcc, 78) əmri-ilahisini qəlbləri cuşə gətirəcək üslubda təbliği necə də heyrətamiz idi:

“Sən də Allahın bu sadıq bəndələri kimi (müridlərini nəzərdə tutur) irfan yolu ilə hər şeyə vəqif olsan, Allahı dərk edərsən, sonra da Ona qovuşarsan. Allah özü belə buyurub. Onun yer üzərindəki elçiləri mürsidlər, vəlilər bizi öyrədir ki, bəndənin Allaha məhəbbəti sonsuzdur. Bu

məhəbbət insan ürəyində dərya kimidir, dalğalandıqca insanı cuşa gətirir, vəcdləndirir. Gördüyünüz bu igidlərin (müridlərin) hər biri həmin dəryanın bir damlasıdır. Onlar nə zaman desən Allah yolunda şəhid olmağa hazırkırlar. Soruşa bilərsən ki, bunun səbəbi nədir? Hardandır bu güc, bu mətanət? Bunun cavabı belədir: Bu gücün, bu məhəbbətin mənbəyi yenə də Allahdır. Onun sadıq bəndələri dünyanın fani əməllərindən, eyş-işrətdən, şərab içməkdən və digər bəd əməllərdən uzaq olduqları üçün Allaha yaxındırlar. Onlar bütünlüklə Allahın hüsurundadırlar. Qürrələnmək bəlasından xalidirlər. Ürəklərini

ancaq Allaha məhəbbət üçün hifz eləyirlər. Bu məhəbbət onları fəvqəlvərlığa, bəqaya aparır. Allaha qovuşdurur...

Təbiidir ki, bu şəkildə sanballı bir dini dünyagörüşə sahib olan müəllimlərin əməyi İmam Şamilin təmsalında ənənəvi kamillik zirvəsinə çatmışdı. Çoxmillətli Qafqaz xalqları arasında Allahın haqq dinini yaşama istiqamətində Peyğəmbər əxlaqının imkanlarından dəqiqliklə yararlanma qabiliyyəti sözün əsl mənasında Şeyx Şamili könuəllərin imamına çevirmişdi. İlahi nemətləri dəyərləndirmə yönündə: **“Allah yaratdığı şeylərdən sizin üçün kölgəliklər əmələ gətirdi, sizdən ötrü dağlarda sığınacaqlar, sizi istidən (və soyuqdan) saxlayacaq köynəklər, (sizi müharibədə) qoruyacaq zirehli geyimlər düzəltdi. Allah nemətini sizə belə tamamlayıb verdi ki, bəlkə, Ona itaət edəsiniz!”**. (ən-Nəhl, 81) əmri-ilahisini həyatına inanılmaz bir istəklə tətbiq edən imamın bu nemətlərdən təyinatı üzrə istifadə əmsalı da olduqca yüksək idi. Qafqazın dağlıq relyefi və yerli əhalinin bu və digər nemətlərə qarşı bir şükür həyatı sürməsi Allahın izni ilə Şamilin qələbələrinə yardım etdi. Dağlarda yerləşən Axulqo qalasının müdafiəsində 33.000 rus əsgərini tələfata uğradan İmam orani tərk etmək məcburiyyətində qalsa da rus komandanlığına ünvanladığı məktubunda bunları söyləmişdi: **“General! Çarına xəbər ver ki, Qafqazın qoynunda minlərlə Axulqo var və on minlərlə Surxay qülləsi başını Allaha doğru qaldıraraq əcəlinə susayanları gözləyir”**.

İmamın hərbi müvəffəqiyyətlərindən dəhşətə gələn rus generalı Yermolovun: **“Bir qafqazlı uşağın asılması 100 rus əsgərinin sağ qalması deməkdir”** sözü məhz həmin dövrdə Qafqazda yaşanan iman mücadiləsinin möhtəşəmliyini tanıdır. Qafqaz xalqlarının cihad mübarizəsi nə qədər təəssüflə qeyd edilsə də, maddi ehtiyatların tükənməsi səbəbi ilə tənəzzül mərhələsinə yaşamalı olmuşdu. İmperiya ilə barışıq si-

yasətinə məcbur edilən İmamın alimlərin rəyinə önəm verməklə sərgilədiyi davranışı yenə də Quranın əmrləri ilə səsləşməkdə idi: **“Əgər onlar sülhə (barışığa) meyl etsələr, sən də sülhə meyl et və Allaha bel bağla. Həqiqətən, O (Allah hamınızın sözlərini) eşidəndir, (niyyətlərinizi) biləndir! Əgər onlar səni aldatmaq istəsələr, (qorxma və bil ki, onların şərindən və məkrindən qorumağa) sənə təkcə Allah kifayətdir. (O Allah ki) səni Öz köməyi ilə və möminlərlə müdafiə edib möhkəmlətdi.”** (əl-Ənfal, 61-62)

İlahi himayənin qanadları altında barışıqdan sonra istər rus çarından, istərsə də Həcc səfəri üçün çıxdığı yolda İstanbulda, Qahirədə, Məkkə və Mədinədə inanılmaz bir hörmət və təntənə görən İmamın ən ümdə istəyi Mədinəyə daxil olunca son həddə çatmışdı. Hər yerdən onu evlərinə dəvət edən mədinəliyə bunu söyləmişdi:

“Rəsulullahə illərcə qəlbimizdə duyduğumuz həsrət və məhəbbət burada qarşısalınmaz bir sələ, bir ümməyə döndü. İlk vəzifəm Onun mübarək məzarına üzümü sürtmək, Onun mənəvi hüsurunda özümə keçməkdir. Nə olar hər şeydən əvvəl mənə bu fürsəti verin”.

25 illik möhtəşəm istiqlal mübarizəsinin əvəzsiz rəhbəri olan İmam Şamil 74 yaşında vəfat etmiş və Cənnətül-Baqi qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur. Qəblərə islami hürriyyət havasını daddırmış olan Könuəllər İmamının bu fani həyatın məntiqi yekununu qiymətləndirməsi də özünə məxsus idi:

“Kamil adam yeriməyə necə başlayarsa, elə də başa çatdırar”.

Məqalənin hazırlanmasında İ. Mustafayevin və S. Murtuzayevin “İmam Şamil” adlı tarixi oçerkindən istifadə edilmişdir

“*Tam Səhih Buxari*” kitabının tərcümə müəllifləri Arif HƏŞİMOV və Füzuli HÜSİYEVLƏ müsahibə

İrfan: *Arif müəllim, müsəlman cəmiyyətdə hədislərin yeri nədir və ya nə olmalıdır?*

Arif Həşimov: Bildiyiniz kimi dinimizin ikinci əsas qaynağı sayılan hədislər istər Qurani-Kərimi izah etməsi, istərsə də Quranda açıq surətdə təmas edilməyən mövzularda sərbəst şəkildə hökmlərin müəyyənləşdirilməsi baxımından əvəz edilməz bir mənbədir. Məsələyə məhz bu nöqteyi-nəzərdən baxdığımız zaman şübhəsiz ki, bir müsəlman cəmiyyətin ümumi dünyagörüşünün formalaşmasında, əxlaq normalarının müəyyənləşdirilməsində hədislərin rolu qaçınılmazdır.

Belə ki, hədislər olmadan İslamın, onun ilk ümdə qaynağı sayılan Quranın bütün təfsilatları ilə nə anlaşılması, nə də onun ehkamının həyata keçirilməsi qeyri-mümkündür. Hədislər bir mənada İslam Peyğəmbərinin (s.ə.s) həyatda ikən əsas vəzifəsi olan bəyan, təlim və irşad missiyalarının onun vəfatından sonrakı icraçısıdır. Qısa olaraq desək, hədislər olmadan İslamın nə anlaşılması, nə də yaşanması mümkündür.

İrfan: *Füzuli müəllim, artıq İpəkyolu Nəşriyyatı tərəfindən ana dilimizdə ikinci*

cildi də işıq üzü görmüş *Tam Səhih Buxari* kitabının müəlliflərindənsiniz. Ərsəyə gətirmiş olduğunuz bu kitabın Azərbaycan oxucusuna nə kimi töhfələrinin olacağını ümid edirsiniz?

Füzuli Hüseiyev: Buxarinin “Səhih” əsəri hədis qaynaqları arasında səhih hədislərin cəmləndiyi ən etibarlı mənbə sayılır. Biz ümid edirik ki, bu əsərin silsilə şəkildə tərcüməsi oxucularımızın hədislərlə daha yaxından tanış olmasında, onların hədislər və sünnə haqqında düşüncələrinin və baxışlarının püxtələşməsində mühüm rol oynayan faktorlardan olacaqdır. Bu cür əsərlər tarix boyunca müxtəlif əsrlərdə yaşayan insanları İslamın dünyaya təşrif buyurduğu ilk qızıl əsrə bağlamış, həmin əsrin saflığının, əxlaqi məziyyətlərinin, insanı Yaradanına bağlayan bağların köhnəlməsinə imkan verməmiş, nübüvvət nurlarının hər zaman parlaq və canlı qalmasına səbəb olmuşdur. Ümidimiz var ki, dəyərli oxucularımız da bu əsərlə tanış olmaqla zamanın fəvqündə səyahət edib, on dörd əsrin üzərindən aşaraq, qızıl dövrlə tanış olacaq. Peyğəmbər nəfəsini duyacaq, onun yetişdirdiyi nəslin saf çeşmələrindən içdikcə içəcək, kamilliyə doğru seyr etdiyi yolda böyük məsafələr qət edəcəkdir.

Biz belə düşünürük ki, elmi və texnoloji tərəqqi, icadlar, ixtiralar, müasirləşmə və qloballaşma heç zaman dini əsaslarla təzad təşkil etmir, əksinə cəmiyyətlər ancaq öz dəyərlərinə bağlı qaldıqları zaman kimliklərini itirmədən, müxtəlif düşüncə sistemləri içində ərimədən qala bilirlər. Elm və texnologiya nə qədər tərəqqi edirsə-etsin, insanlıq meyarları və əxlaqi keyfiyyətlər olan dini-mənəvi dəyərlər dəyişmədən sabit olaraq qalır və öz tərəvətini heç zaman itirmir. Buna görə də müasir müsəlman cəmiyyətlərin, o cümlədən vətə-

nimiz Azərbaycanın övladları öz mənəviyyatlarının canlandırılması, şəxsiyyətlərinin püxtələşdirilməsi üçün onları tarix boyunca dünyada tanınmış mədəniyyət halına gətirən dəyərlərə bağlı qalmaq üçün İslamın saf qaynaqlarından öyrənməyi bacarmalı, onun qaynaqlarına yaxından və dərinlən bələd olmalıdırlar.

İrfan: Arif müəllim, hazırlamış olduğunuz “Səhih Buxari Şərhi” adlı bu kitabın ikinci cildində əsasən hansı mövzular yer alır?

Arif Həşimov: İkinci cildə əsasən namazla əlaqədar olan bölmələr yer alır. Burada namazın qılınma keyfiyyəti, namazın qılınması ilə əlaqədar olan məsələlər, məscidlər, məscid ədəbləri, məscid tikdirmək, azan, azanın sözləri, namaz vaxtları, camaat namazı, cümə və bayram namazları, namazda imamətlə əlaqədar məsələlər, sütrə və s. kimi məsələlərdən bəhs olunur.

İrfan: Füzuli müəllim, cəmiyyət arasında hədis mətnləri oxunarkən nələrə diqqət olunmalıdır? İlahiyyətçi bir mütəxəssis olaraq bu haqda nə deyə bilərsiniz?

Füzuli hüsiyev: İlahiyyat sahəsində mütəxəssis olmayan cəmiyyət fərdləri hədis mətnləri oxuyarkən əsasən bu nöqtələrə diqqət etməlidirlər:

1. Mənası anlaşılmayan, müəmmalı kimi görünən, müəyyən məqamları qaranlıq qalan hədisləri oxuyarkən qeydiyyat aparmaq, ilk fürsətdə mütəxəssis ilahiyatçılarla əlaqə saxlayaraq həmin məsələlərə aydınlıq gətirməyi xahiş etmək lazımdır.

2. Fiqhi hökmlərlə əlaqədar olan hədisləri oxuyarkən özbaşına hökm çıxarmaqdan uzaq durulmalıdır. Çünki hədislərdən hökm çıxarmaq ancaq ictihad dərəcəsinə çatmış alimlərin işidir. Bu mövzuya cəmiyyətimizdə indiyədək qənaətbəxş şəkildə aydınlıq gətirilmədiyinə görə, insanların əksəriyyəti elə hesab edir ki, istənilən şəxs müəyyən hədis kitablarının tərcümələrini oxumaqla istədiyi şəkildə oradan hökmlər çıxara və onları tətbiq edə bilər. Bu fikir həqiqətdə çox təhlükəli bir fikirdir. Çünki - mütəxəssislərə məlum olduğu kimi

- müxtəlif hədis qaynaqlarında, eyni bir mövzuya dair bir neçə fərqli hədis nəql edilə bilər. Hətta Buxarinin “Səhih” əsərində belə bunu müşahidə etmək mümkündür. Həmin məsələlər ixtilafı məsələlər qisminə daxildir ki, müxtəlif fiqh məktəblərinin həmin ixtilafın aradan qaldırılması üçün tətbiq etdiyi metodlar vardır. Bu metodlardan bəziləri, nasix və mənsuxun müəyyənləşdirilməsi, yəni tarixi baxımdan hədislərin hansının əvvəl, hansının sonra deyilməsini müəyyənləşdirərək hansının nəsx edildiyinin (hökminün ləğv edilməsinin) aydınlaşdırılması, hədislərin səhihlik dərəcələrinin müqayisəsi, hansı hədislərin əməl edilən (məmul bih), hansının əməlin tərk edildiyi hədislər olduğunu aydınlaşdırmaqla tərcih edilməsi və s. kimi onlarla, hətta yüzlərlə metodoloji qaydalar vardır.

Bu cür çətin proseslər isə təbii ki, yalnız və yalnız ömrünü elmə həsr etmiş, nəhv, sərf, bəlağət, iştiaq və s. kimi dilçilik, üsuli-hədis, ixtilafül-hədis, hədis istilahları və s. kimi hədis, üsuli-fiqh, fiqhi-qaydalar (əl-qəvaid-əl-fiqhiyyə), müqayisəli fiqh və s. kimi fiqh elmlərində, eləcə də tarix, təfsir, təfsir üsulu, əsbabı-nüzul və s. sahələrdə kamilləşmiş alimlərin işidir. Müxtəlif fiqh məzhəblərinin yaranmasının əsas səbəbləri də demək olar ki, məhz bu nöqtədə birləşir. Belə ki, hər bir fiqh məktəbinin əsaslandığı dəlillər, həmin dəlillərdən hökm çıxarmaq üçün istifadə etdikləri özünəməxsus üsuli-fiqh metodları, eləcə də qarşı tərəfin əsaslandığı dəlillərə gətirdiyi izah şəkilləri və yaranan suallara verdiyi tutarlı cavabları vardır. Məhz bu məqsədlə biz hədisləri izah edərkən tez-tez səhifəaltı qeydlərdə müxtəlif fiqh məktəblərinin görüşlərinə, əsaslandığı dəlillərə yer veririk ki, oxucu hədisləri oxuyarkən onun zehmində ya-

ranan müxtəlif sualları cavablandıraraq. Bu mövzuda oxucularımıza məsləhətimiz ondan ibarətdir ki, hədisləri oxuyarkən yuxarıda izah edilən nöqtələri hər zaman diqqət mərkəzində saxlasınlar. Hər bir kəsə məlum olmalıdır ki, istər ibadətə, istərsə də müamələtə (gündəlik həyata) dair fiqhi hökmlər hədis kitablarından deyil, fiqh kitablarından öyrənilməlidir. Allaha şükürlər olsun ki, ibadət həyatımızı tənzimləmək, fiqhi hökmləri öyrənə bilmək üçün bu gün əlimizdə kifayət qədər - istər öz dilimizdə, istərsə də türkcə - fiqh kitabları, xüsusilə Elmihal kitabları vardır. Onagörə də fiqh öyrənmək, dini hökmlərlə tanış olmaq istəyən qardaş və bacılarımıza bir daha, dönə-dönə çatdırmaq istəyirik ki, bu məqsədlə ancaq fiqhi məzmununda yazılmış kitablara müraciət etsinlər. Əksi təqdirdə sabitqədəmlilik əldə edə bilmək, sağa-sola əyilmədən bir istiqamət üzrə dini yaşamaq çox çətin, hətta mümkünsüzdür.

İrfan: *Bəs belə bir sual çıxır ortaya: Bu cür hədis kitablarının dilimizə tərcümə edilməsi nə məqsəd daşıyır?*

Füzuli Hüsiyev: Qeyd edim ki, hədislərin tərcüməsindən məqsəd müxtəlif dillərdə danışan müsəlmanların, eləcə də İslam dininin mənbələri haqqında məlumat əldə etmək istəyənlərin bu qaynaqlar barəsində ümumi məlumat əldə etməsinə köməklik göstərmək, dinin əsas qaynaqları haqqında ümumi təsəvvürün yaradılmasıdır. Müxtəlif sahələrlə əlaqədar mövzularda daha dəqiq və təfəssilatlı məlumatlar isə təbii ki, sadəcə həmin ixtisas sahəsinə dair qələmə alınmış kitablardan əldə edilməlidir. İslam tarixinə dair geniş məlumatlar tarix kitablarından, təfsirə dair məlumatlar təfsir kitablarından, əqidəyə dair məlumatlar əqidə və kəlam kitablarından əldə edildi-

yi kimi, fiqhə dair geniş və təfərrüatlı məsələlər də ancaq fiqh sahəsində tələf edilmiş ixtisas kitablarından əldə edilə bilər.

Burada bir şeyi də qeyd etmək istəyirəm ki, bizim dəyərli ilahiyyatçılarımız yuxarıda sadalanan mövzularda insanları maarifləndirmək, onlara bu cür mövzularda hər zaman yol göstərmək üçün səy göstərməli, onların cavabsız qalmış suallarından yaranan boşluqları doldurmağa çalışmalıdırlar.

İrfan: *Hər ikinizə belə bir əsərin hazırlanması üçün misilsiz əməyinizdən ötrü bütün oxucular adından təşəkkür edir, vaxtınızı bizə ayırdığınız üçün xüsusi minnətdarlığımızı bildiririk.*

Müəlliflər: Biz də fürsətdən istifadə edərək, bu cür əsərlərin ərəsəyə gəlməsində öz köməyini əsirgəməyən İpəkyolu Nəşriyyatının və Gəncliyə Yardım Fondunun idarə heyətinə, eləcə də həmin əsərlərlə cəmiyyətimizin tanış olmasında əvəzsiz rol oynayan İrfan dərgisinin əməkdaşlarına dərin minnətdarlığımızı bildirmək istəyirik.

MƏKKƏ

Dünyanın müqəddəs şəhərlərindən olan Məkkə Ərəbistan Yarımadasında yerləşir. Səudiyyə Ərəbistanının ən böyük şəhəridir. Bir tərəfdən Nəcdə və Ərəbistanın cənub hissəsində olan səhralıqlara uzanaraq geniş bir ərazini əhatə edir. Məkkənin əhalisi 1 milyon 7 yüz min nəfərə çatır. Hər il Qurban bayramı ərəfəsində şəhər sakinlərinin sayı dəfələrlə artır. Səudiyyə Ərəbistanının kralı eyni zamanda Məkkə və Mədinə şəhərlərinin xadimi və müdafiəçisi sayılır.

Bildiyimiz kimi İbrahim Peyğəmbərin həyat yoldaşı Həcər və oğlu İsmayıl Peyğəmbər Məkkə ərazisində yerləşdikdən və onların duası ilə bərəkətli Zənzəm suyunun burada qaynamasından sonra hadisədən xəbər tutan digər ərəb qəbilələri də buraya axışmağa başlamışlar. Məkkədə istifadə edilən içməli su quyu suyudur və bunların ən yaxşısı böyük tarixi kökə malik olan və məhz Həzrət İsmayılın ayağının altından axmağa başlamış Zənzəm suyudur.

Hicaz İslam tarixində Ərəbistanın ən mühüm hissəsi hesab edilir və iki mühüm yerə bölünür. Bunlardan biri Təhamə adlanan aralıq ərazi, digəri isə dağlıq ərazidən ibarətdir. Təhamədə Məkkə, Ciddə və Yənbu kimi məşhur şəhərlər və limanlar mövcuddur. Dağlıq ərazidə isə nisbətən daha məhsuldar olan Mədinə və Taif yaylası yerləşir.

Məkkə şəhəri Təhamə regionunun bir hissəsi olmaqla dəniz səviyyəsindən 330 metr hündürlükdə darısqal hilal şəklində olan dərədə Əbu Qubeys və Quəyqəan dağları arasında yerləşmişdir. Buranın havası çox isti və qurudur, suyu yalnız qışda yağışlar vasitəsilə quyulardan təmin olunurdu. Bəzi vaxtlar belə yağışlar dolu yağıntılara çevrildikdə az müddət ərzində böyük sellərin yaranmasına səbəb olurdu. Bu sellər ətraf dağlardan dərəyə doğru axır, şəhərin xarabalığa çevrilməsi təhlükəsini yaradırdı. Beləliklə də dəfələrlə sel təhlükəsi ilə qarşılaşan Kəbəni bu təhlükədən qorumaq üçün

bəndlər tikilmişdir. Hal-hazırda da həmin bəndlərin qalıqları qalmaqdadır.

Şəhər Səudiyyə Ərəbistanı krallığının qərbində, Mədinə və Taif şəhərləri arasında yerləşir. Ərəb dilində kəndlərin (yaşayış yerlərinin) anası mənasına gələ Ümmül-Qura, Beytul-Əmin, Bəkkə kimi də qeyd olunur. Qurani-Kərimdə bu yurulur:

“Həqiqətən, insanlar üçün ilk bina olunan ev (məbəd) Məkkədəki evdir ki, o, şübhəsiz, bütün aləmlərdən ötrü bərəkət və doğru yol qaynağıdır.” (Ali-İmran-96)

Bu ayədən aydın olur ki, Kəbə Allahın evidir və müqəddəsdir. Məhz bu ayə müsəlmanlar üçün Məkkə şəhərinin nə üçün bu qədər qiymətli olduğunu açıq-aydın göstərir.

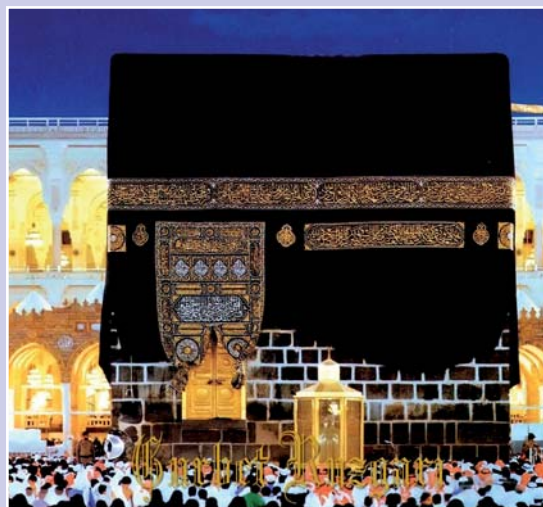
Bətha adlanan dərənin dibində Kəbə yerləşir. Onun ətrafı Məscidul-Həramdır. Burada dağın döşünə qədər evlər salınmışdır. Qədimdən etibarən bu şəhər Yəməndən Şama və Fələstindən Misirə gedən ticarət yolunun kənarında yerləşdiyindən böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur. Əhalinin təvaf və ziyarətgah yeri olan Kəbənin cahiliyyət dövründə də mövcud olması bu şəhərin əhəmiyyətini artırmışdır.

Məkkədə mövcud olan dağların içərisində iki dağın tarixi əhəmiyyəti böyükdür. Bunlardan biri Hira dağıdır. Peyğəmbər (s.ə.s) bisətdən qabaq bu uca dağda ibadət edərmiş və Allah tərəfindən ona burada vəhy göndərilmişdir. İkincisi isə Sur dağıdır. Bu dağ Yəmən yolunda Məkkədən bir ağaclıq məsafədə yerləşir. Peyğəmbər (s.ə.s) Məkkədən hicrət etdiyi zaman Hz. Əbu Bəkr ilə həmin mağarada gizlənmişdi. Quranda (Tövbə surəsi, 40-cı ayə) qeyd edilən hekayə bundan bəhs edir.

Məkkə orta əsrlərdə müxtəlif dövlətlərin ərazisinə daxil olsa da sonradan Allah-Təala tərəfindən Hz. Məhəmmədə

peyğəmbərlik verilməsi və İslam dininin zəfər çalması nəticəsində yaranan ilk İslam xilafətinin paytaxtı olmuşdur. Məkkəni daha çox məşhur edən orada yerləşən Kəbə evidir. Bu gün bütün dünyada namaz qəlan və dua edən müsəlmanlar üzlərini məhz qibləyə, yəni Məkkə şəhərində yerləşən Kəbəyə tərəf tuturlar. Son peyğəmbər Həzrət Məhəmməd 571-ci ildə Məkkə şəhərində doğulmuşdur. Qurani-Kərim 610-cu ildə bu şəhərdə nazil olmağa başlamışdır.

Məkkədə Həzrət İsmayıl dövründə də əhali yaşamış və Qusey ibn Kilabdan (hicrətdən iki əsr qabaq yaşamış Peyğəmbərin (s.ə.s) dördüncü cəddi) əvvələ qədər əhali adətən çadırlarda yaşayırmışlar. Amma onun dövründən etibarən bu çadırların əksəriyyəti palçıqdan düzəldilmiş evlərlə əvəz edilmişdir.

ƏSL KASIBLIQ

Günlərin birində zəngin bir ata oğlunu ailəsi ilə birlikdə kəndə apardı. Bu səfərin bir məqsədi vardı, insanların nə qədər kasıb ola biləcəklərini oğluna göstərmək. Çox kasıb bir ailənin yaşadığı bir evdə bir gün və gecə keçirdilər.

Səfərdən qayıdarkən ata oğlundan soruşdu:

“İnsanların nə qədər kasıb ola biləcəklərini gördünmü?” Oğlu cavab verdi:

“Bəli!”

“Yaxşı, bəs nə dərs çıxardın bundan?”

Oğlu cavab verdi:

“Bunu gördüm: bizim evdə bir itimiz var, onlarınsa dörd. Bizim bağçanın ortasına qədər uzanan bir hovuzumuz var, onlarınsa sonu olmayan böyük bir gölləri. Bizim bağçamızda mağazadan aldığımız lampalar var, onlarınsa saysız-hesabsız ulduzları. Biz qarşımızdakı həyəti görürük, onlarsa ucsuz-bucaqsız üfükü görürlər.”

Oğlu sözünü bitirdikdə atası söyləyəcək bir söz tapmırdı. Oğlu əlavə etdi: “Təşəkkür edirəm ata, nə qədər kasıb olduğumuzu göstərdiyin üçün minnətdaram!”

SİLİNMƏZ İZLƏR

Pis xasiyyətli bir gənc vardı. Bir gün atası ona mismarla dolu bir torba verdi. “Yoldaşlarınla mübahisə etdikdə, dava saldıqda hər dəfə bu taxtaya bir mismar vur”, -dedi. Gənc birinci gün taxtaya 37 mismar vurdu. Sonrakı həftələrdə öz-özünə nəzarət etməyə başladı və hər gün taxtaya vurduğu mismarlar azalmağa başladı.

Nəhayət, bir gün taxtaya bir dənə də olsa mismar vurmadı. Nəticəni atasına söylədi. Atası onu yenidən taxtanın yanına apardı. “Bu gündən başlayaraq mübahisə etməyib, dava salmadığın hər gün üçün taxtadan bir mismar çıxart”, -dedi.

Günlər keçdi. Bir gün bütün mismarlar çıxarılmış oldu. Atası oğluna: “Afərin, yaxşı hərəkət etdin, amma bu taxtaya diqqətlə bax. Görürsən, nə çox dəlik var? Artıq keçmişdəki kimi gözəl olmayacaq”, -dedi. Sonra əlavə etdi:

“Yoldaşlarınla mübahisə etdiyin və dava saldığın vaxt pis sözlər deyirsən. Hər pis söz bir yara (dəlik) açar. Yoldaşından min dəfə üzr istəyə bilərsən, amma bu dəlik olduğu kimi qalacaq, bağlanmayacaq. Bir dost nadir tapılan bir ləl-cəvahirat kimidir. Səni güldürər, ürəkləndirər, ehtiyac duyduğunda sənə köməkçi olar, səni dinləyər və sənə ürəyini açar”.

ÖMÜR PARÇAYA BƏNZƏMƏZ

Tanınmış bir toxucunun diqqətlə toxuyub satdığı bir top parçada bir nöqsan tuturlar və məhsulu geri qaytarıb pulunu istəyirlər.

Toxucu pulu qaytarır, lakin yanaqlarına iki damla yaş süzülür.

Müştərilər soruşur:

“Nə üçün ağlayırsan? Parçanı qaytardığımıza görə bu qədər kədərləndinsə, geri alıb gedə bilərik. Pulunu da qaytarırıq.”

Toxucu cavab verir:

“Xeyr, parça üçün ağlamıram. Onun bir qüsuru vardı və geri qaytarıldı. Lakin ömür boyu etdiklərim... Allaha ərz olunduqda belə bir qüsurlu üzündən geri çevriləcək olsa, halım necə olacaq? Bir anlıq bunu düşündüm, ağladım.

Həyat parça kimi deyil ki, düzəldilsin, ya da təkrar toxunsun!

ŞİRİN KÖRPƏ

Gənc qadın körpənin gözəlliyi qarşısında ovsunlanmış kimi idi. Buruq sarı saçları, iri mavi gözləri, zərif burnu və kiçik qırmızı dodaqlarıyla nur topuna bənzəyən körpə qadının indiyə qədər gördüyü ən şirin qız uşağı idi. Onun ipək yanaqlarından doyunca öpmək və cənnət qoxusunu ciyərlərinə çəkmək üçün əylidikdə bir səs eşitdi:

- Toxunma mənə! Məni oxşamağa haqqın yoxdur!..

Qadın qorxuyla diksinib ətrafa baxdı. Körpəylə özündən başqa heç kim yox idi. Eyni səsi təkrar eşidəndə körpəyə baxdı. “Aman Allahım!.. Yeni doğulmuş olmasına baxmayaraq danışan o idi.”

Körpə:

- Mənə yaxınlaşmağımı istəmirəm, -deyə davam etdi, -uzaq dur məndən!

Qadın bir az özünü toplayıb:

- Hər dəfə uşağımız oğlan olur, -dedi. Onlar da gözəldir, amma qız uşaqları başqadır. Buna görə səni öpmək istəmişdim.

- Məni öpə bilməzsən, -deyə ağlamağa başladı körpə. Mənim də səni öpməyim mümkün deyil.

Qadın çəşqin halda soruşdu:

- Niyə? Nə üçün öpə bilməzsən ki?

Körpə hıçqırıqlara ağlayarkən:

- Bunun səbəbini yaxşı bilirsən, -dedi. Düşünsən mütləq tapacaqsan.

Qadın nə baş verdiyini götür-qoy edərkən birdən özünə gəldi. Özəl bir xəstəxananın ən lüks otağında uzanmışdı və narkozun təsirindən ürəyi bulanırdı. Ailə dostları olan gənc həkim qadına bir dəstə çiçək uzadıb:

- Gözünüz aydın, xanım, dedi. Abort müvəffəqiyyətlə nəticələndi. Həə!.. Qız imiş bətninizdəki körpə...

Sual Cavab

1. Nəzir deyilmiş qurbanı Qurban bayramı günlərində kəsmək doğru durmu?

Cavab: Qurban bayramı günlərində kəsilən qurbandan başqa ibadət niyyəti ilə kəsilən digər qurban növləri də vardır. Nəzir qurbanı, əqiqə qurbanı, qiran və təməttö həcci edənin kəsdiyi şükür qurbanı, həcdə ehtiram qadağalarına tabe olmayanların kəsdiyi cəza və kəffarə qurbanı bunlar arasındadır. Əgər bir şəxsin nəzir (əhd) qurbanı varsa, sözügedən əhd qurbanını qurban bayramı günlərində kəsməsi caizdir. Lakin vurgulamaq lazımdır ki, nəzir olaraq kəsilən qurbanın ətindən nəzir edən şəxs başda olmaqla onun ana, ata, baba, nənə, uşaq, nəvə və arvadı kimi baxmaqla məsul olduğu şəxslər yeyə bilməz. Əgər yesələr, yediklərinin qiymətini yoxsullara bağışlamalıdır. Nafilə olaraq kəsilən qurbanın ətindən isə, sahibi və baxmaqla məsul olduğu şəxslər yeyə bilərlər.

2. Qurban ətinin Həzrət Peyğəmbərin sünnəsinə görə paylanma şəkli necədir?

Cavab: İslam alimlərinin qeyd etdiklərinə görə, qurban ətinin üç hissəyə bölünməsi müstəhəbdir. Bunlardan bir hissəsi qurban sahibi və baxmaqla məsul olduğu şəxslər tərəfindən isti-

fadə edilir. İkinci hissəsi varlı olsalar da həyat yoldaşı, dost və qohum-əqrabaya pay verilir. Üçüncü hissəsi isə qurban kəsə bilməyən yoxsullara paylanır. Dəlil Kitab və Sünnədir. Quranda belə buyrulur: “Onlardan özünüz də yeyin, biçarə (zavallı) yoxsullara da yedirin!” (Həcc, 22/28), “Onlar böyrü üstə düşən (canları çıxdığı) zaman (ətin-dən) özünüz də yeyin, (yanınızda olub utandığından) əl açmayana (lakin verilənə etiraz etməyə) və dilənçiyə də yedirdin” (Həcc, 22/36).

İbn Abbas (r.ənhüma) Hz. Peyğəmbərin qurbanı ilə əlaqədar bunu rəvayət etmişdir: “O, üçdə birini ailə fərdlərinə yedirər, üçdə birini yoxsul olan qonşularına yedirər, geri qalan üçdə birini də sədəqə verərdi. Bununla birlikdə orta vəziyyətdə olan qurban sahibinin, baxmaqla məsul olduğu şəxslər çox olarsa, qurban ətinə onlara ayıraraq qoyması məqsədəuyğundur.

3. Qurani-Kərimdən səcdə ayələri oxunduqda səcdə etməyin hökmü və şəkli necədir? Kaset və ya CD-dən Qurana qulaq asanlar üçün hökm dəyişirmi?

Cavab: Qurani-Kərimdə on dörd yerdə səcdə ayəsi vardır. Bu ayələrdən birini oxuyan və ya dinləyənin etdiyi səcdəyə “tilavət səcdəsi” deyilir. Uca Allah belə buyurur: “Onlara nə olub ki, iman gətirmirlər? Özlərinə Quran

oxunduqda səcdə etmirlər?” (İnşiqaq, 84, 20/21; bundan başqa digər səcdə ayələri üçün bax. Əraf, 7/206; Rəd, 13/15; Nəhl, 16/50; İsra, 17/109; Məryəm, 19/58; Həcc, 22/18; Fırqan, 25/60; Nəml, 27/25; Səcdə, 32/15; Sad, 38/25; Füssilət, 41/38; Nəcm, 53/62; Ələq, 96/19). Əshabələrdən rəvayət edilən müxtəlif hədislərdə Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) səcdə ayələrini oxuduqdan sonra dərhal səcdəyə qapandığını bildirilmişdir (bax. Buxari, Sücud, 8, 9, 12). Qeyd edilən dəlillərə istinad edərək, hənəfilər tilavət səcdəsinin vacib olduğu qənaətinə gəlmişlər. Digər üç məzhəbə görə isə, tilavət səcdəsi sünnədir. Onların dəlili isə Zeyd ibn Sabitdən nəql edilən: “Hz. Peyğəmbərə Nəcm surəsini oxudum və bizdən heç kəs səcdə etmədi” hədisidir (bax. Buxari, Sücud, 6; Müslim, Məsacid, 106; Tirmizi, Cuma, 52; Nəσαι, İftitah, 50). Bundan əlavə, Hz. Ömər “Nəhl” surəsindəki səcdə ayəsini ikinci cümədə oxumuş və camaatı səcdə edib-etməməkdə sərbəst buraxmışdır. Belə ki, Ömər demişdir: “Səcdə edən savab qazanar, səcdə etməyə nə isə hər hansı günah yoxdur.” Hz. Ömər özü səcdə etməmişdir. Abdullah İbn Ömər rəvayətində belə qeyd olunur: “Allah bizə səcdə etməyi fərz buyurmamışdır, lakin özümüz istəsək edərik” (bax. Buxari, Sücud, 10).

14 səcdə ayəsinin bir qismi müşriklərin Allaha boyun əyməməsi və səcdə etməkdən boyun qaçırması ilə bağlıdır. Bir qisminə isə, möminlərə səcdə etmək əmr olunur. Məhz bu səbəbdən, səcdə ayələrini oxuyan və eşidən həm Allahın əmrinə tabe olmaq, həm də müşriklərin üsyanına münasibət bildirmək üçün səcdə etməlidir.

Tilavət səcdəsi edilərkən bədən və paltar təmiz, edən şəxs isə dəstəmazlı olmalıdır. Daha sonra isə tilavət səcdəsi etmək niyyəti ilə qibləyə çevrilərək əlləri qaldırmadan “Allahu əkbər” deyib səcdəyə qapanılır və 3 dəfə “sübhənə Rəbbiyəl-ələ” dedikdən sonra “Allahu əkbər” deyərək səcdədən

qalxılır. Tilavət səcdəsindən sonra ayağa qalxarkən “ğufənəkə Rəbbənə və ileykəl məsir” demək müstəhabdır.

Tilavət səcdəsini etmək üçün eşidilən ayənin səcdə ayəsi olduğu bilinməlidir. Ona görə də eşitdiyi ayənin səcdə ayəsi olduğunu bilməyə nə talavət səcdə vacib deyil. Cd, radio, televizor və s. kimi kütləvi informasiya vasitələrində Quran dinləyərkən səcdə ayəsi oxunar, dinləyən də bunun səcdə ayəsi olduğunu bilməzsə səcdə etmək vacib olmaz. Ancaq oxuyan şəxs dinləyiciləri xəbərdar edər və ya Quranı tərcüməsindən oxuyan, yaxud izləyən şəxs səcdə ayəsi olduğunu anlayarsa, səcdə etməlidir.

4. İslam dininə görə uşağı olmayanların övladlığa uşaq götürməsi caizdirmi?

Cavab: Övladlığa uşaq götürmək yalnız baxmaq, böyüdüb başa çatdırmaq, qanadı altına almaq, ölmədən var-dövlət bağışlamaq üçün uşağın himayə edilməsi məqsədilə həyata keçirilir. Uşağın ata-anası ilə nəsil baxımından münasibətini tamamilə kəşib başqa bir soyadına keçirmək və varis təyin etmək mənasında övladlıq caiz deyil. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) xüsusilə yetimlərin himayə edilməsini təşviq etmiş, onların hüquqlarının qorunmasını tələb etmiş və bunu yerinə yetirənlərin cənnətdə özü ilə birlikdə olacaqlarına dair müjdə vermişdir. Yoxsullara kömək etməklə bağlı ayələr və hədislər həddindən artıq çoxdur. Lakin vurğulamaq lazımdır ki, himayə altına alınan, ailədə baxılan, yetişdirilən uşaq (nikah düşməyəcək qədər) yaxın qohum deyilsə naməhrəm hesab olunur. Məhz bu səbəbdən, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra naməhrəmlilik münasibətləri gözlənməlidir.

Odur ki, bir uşağı başqasının öz himayəsinə götürməsi, onu evində böyütməsi İslamda qadağan deyil. Əksinə, bu kimi davranışlar təşviq edilmişdir. Lakin uşaq əsil ailəsini bilməli, miras, nəfəqə və naməhrəmlilik kimi mövzularda lazımi tədbirlər görülməlidir.

MƏSNƏVİDƏN NƏSİHƏTLƏR

- Ey oğul, ipi aç, azad ol! Nə zamana qədər qızıl və gümüşün əsiri olacaqsan?
- Mərhəmətə nail olmaq istəyirsənsə, zəiflərə mərhəmət et!
- Qoyunun qurddan qaçmasına təəccüb edilməz. Təəccüblü odur ki, qoyun qurda könül verə.
- İnsan dostunu görüb ayırd edə bilmirsə, kor olsa daha yaxşıdır.
- Sözün faydası yoxdursa, söyləmə!
- Söz söyləmək üçün əvvəlcə dinləmək lazımdır.
- Şəkildə-surətdə qalsan büt-pərəstsən, hər şeyin zahiri üzünü burax, mənaya bax!
- Məqsədə səbirlə çatmaq mümkündür, tələsməklə deyil! Səbir et, doğrusunu Allah daha yaxşı bilir.
- Çalışıb-qazanmaq xəzinə tapmağa mane deyil! Sən işinə davam et; əgər nəsibin varsa, xəzinə də arxandan gəlsin.
- Ağılsız dost onsuz da düşməndir.
- Zəfər üçün köməkçisi Allah olmayan adama dovşan belə aslan kimi görünər.
- Nəfs üçkünc tikandır. Necə qoyursan qoy, yenə sənə batır, ondan xilas olmaq mümkün deyil.
- Yer, səmayla düşmənçiliyə cəhd etsə quraqlaşar, ölü halına gəlir.
- Addımımı hara atacağamsa, baxar, təyin edərəm, buna görə səhvdən də xilas olaram, yıxılmaqdan da.
- Bütün elmlərin özəyi "Məhşər günü mən kiməm, nə hala gələcəyəm" elmini bilməkdir.
- Vay o adama ki, nəfsinə uyub lazımsız fəvvalar verər.
- Halva kimə nəsibə o yeyər, barmaqları uzun olan deyil!
- Evlilikdə iki adamın bir-birinə tay olması lazımdır, yoxsa iş pozular, dolanmaq çətinləşər.
- Yaxşı xasiyyətli pis xasiyyətliyə dözüb, onların pisliliyini söyləməyəndir.
- Bələlərin çoxu peyğəmbərlərə gələr. Çünki xam adamları yola gətirmək onsuz da bir bələdir.
- Tülkü bir uzunqulağı başdan çıxarırsa qoy çıxarsın. Sən uzunqulaq olma ki, kədərlənmə!
- Qiyamət günü qurban bayramına bənzəyər. Möminlərə bayram, öküzlərə isə həlak olma günüdür.
- Qurd çox zalımdır; amma heç olmasa hiyləsi yoxdur.
- Aynada çirkinliyini görüb aynaya hirsələnmə!

Xoşbəxtlik

Tolstoydan "Necə xoşbəxt olursunuz?», -deyə soruşduqda bu cavabı verir:

- Sahib olduğum şeylərə sevinərək, sahib olmadıqlarımı isə heç düşünməyərək.

Bir öküz üçün

Oğlunun oxuması üçün tövləsindəki bütün inəkləri satan bir kəndli, onun bir şey öyrənə bilmədiyini görüb:

- Mən nə bədbəxt adamam, deyə deyinirmiş, -bir öküz üçün nə inəklər fəda etdim.

Sağlam iş

Mehmed Akif Berлиндən qayıdanda soruşurlar:

- Berлиндə nə var, nə yox, ustad!

Belə cavab verir:

- Gördüyüm qədəriylə işləri dinimiz kimi sağlam; dinləri isə işlərimiz qədər çürükdür.

Gözəl insanlar

Səhabələrdən biri Hz. Əbu Bəkrin yanına gələrək:

- Çox günahkarım, -deyir.

Mənim üçün dua edərsinizmi?

Hız. Əbu Bəkr (r.a) belə dua edir:

- Ya Rəbbi, bir günahkar başqa bir günahkardan dua istəyir.

İkisini də əfv eylə.

Ən kiçik nemət

Davud (ə.s): "Ey Rəbbim! Mənim üzərimdə olan ən kiçik nemətini mənə bildir!" -deyə dua etdi. Allah-Təala ona: "Ey Davud! Nəfəs al!", -deyə vəhy etdi. O da nəfəs aldı. Allah-Təala ona: "Bax Sənin üzərində olan ən kiçik nemətim budur", -buyurdu.

Prezident İlham Əliyev və baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğan Qəbələ və Şəki şəhərində olublar

Sentyabr ayının 11-də Türkiyənin baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycana ikigünlük səfər etdi. Səfərdən məqsəd Yüksək Səviyyəli Azərbaycan-Türkiyə Strateji Əməkdaşlıq Şurasının toplantısına həmsədrlik etmək idi. Toplantının keçirilməsi üçün Qəbələ şəhəri seçilmişdi.

Türkiyənin baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanla xanımını Qəbələ hava limanında prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva qarşıladı. Toplantıda iki qardaş ölkə arasındakı siyasi əlaqələr, hərbi və təhlükəsizlik, eləcə də elm və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq, iqtisadi-ticari və enerji sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələləri müzakirə edildi.

Sentyabr ayının 12-də isə respublika prezidenti İlham Əliyev, birinci ledi Mehriban Əliyeva və ölkəmizdə səfərtə olan Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan, xanımı Əminə Ərdoğan Şəki bölgəsinə səfərə çıxdılar.

Səfər əsnasında Orta Zəyzid kəndi ərazisində türk əsgərinin abidə kompleksi ziyarət olunub. İ. Əliyev və R. T. Ərdoğan Qafqaz İslam Ordusunun 1918-ci ildə Azərbaycandakı və Dağıstandakı hərəkət marşrutlarını, həmçinin respublikamızdakı türk şəhid məzarlıqlarının yerləşdiyi məkanları əks etdirən stendə baxıblar. Prezident İ. Əliyev və xanımı, baş nazir R.T.Ərdoğan və xanımı abidənin önünə gül dəstələri qoyublar.

Bu səfər çərçivəsində qonaqlar XVIII əsrdə Şərq memarlığı üslubunda tikilmiş Yuxarı Karvansaray mehmanxana kompleksi və Aşağı Karvansaray mehmanxana kompleksi ilə tanış olmuş, eyni zamanda Şəkinin nadir tarixi-memarlıq abidəsi olan Şəki Xan Sarayını ziyarət etmişlər. Ziyarət olunan tarixi-mədəni irsimizin memarlıq nümunələri haqda qonaqlara ətraflı məlumat verilmişdir. Eyni zamanda XIX əsrin tarixi-memarlıq abidəsi olan Şəki Cümə məscidinə də baş çəkmişlər. Azərbaycan Prezidentinə və Türkiyə Baş nazirinə Cümə məscidi və burada fəaliyyət göstərən Şəki İslam Mədrəsəsi barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, şəhərin mərkəzində yerləşən Cümə məscidinin həyətyanı sahəsi 700 kvadratmetrdir. Məscidin tikintisində yerli inşaat materiallarından - çaylaq daşı və bişmiş kərpicdən istifadə edilmişdir. Minarəsinin hündürlüyü 24 metr olan məscidin taxtadan düzəldilmiş on pilləli minbəri şəbəkə ilə işlənmişdir. İbadət zalının üç giriş qapısı və 44 pəncərəsi vardır. Hündürlüyü iki metr olan mehrab nəbatı ornamentlərlə işlənmişdir. İkinci mərtəbədə isə qadınlar üçün ibadət zalı fəaliyyət göstərir. Məscidin nəzdində fəaliyyət göstərən mədrəsədə həm yerli, həm də Türkiyədən dəvət olunmuş müəllimlər dərs deyirlər.

Prezident İlham Əliyev və Baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğan mədrəsənin tələbələri ilə görüşüb söhbət etdilər. Şəki Cümə məscidi ilə tanışlıq zamanı hörmətli prezidentə və baş nazirə Qurani-Kərim hədiyyə olundu. Tələbələrlə xatirə şəkilləri çəkdirildi.

Qəhrəman zabitimiz Ramil Səfərov azadlığa buraxıldı

Artıq bir neçə ildir ki, Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə məhbus həyatı yaşayan qəhrəman zabitimiz Ramil Səfərovun avqust ayının 31-də respublikamıza ekstradisiyası gerçəkləşdi. Vətənin şərəfini yüksək tutmaq naminə ömürlük həbs cəzasını gözə alan xalqımızın igid oğlunu Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunda Ədliyyə Nazirliyinin yüksək vəzifəli şəxsləri, jurnalistlər və qohumları qarşıladılar. Ramil Səfərov onun əfvinə dair Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə tanış edildi və ona Azərbaycan pasportu təqdim olundu.

Jurnalistlərə müsahibəsində o söyləyib: “Azərbaycana qayıtmağımdan çox xoşbəxtəm. İnsanın həyatında elə anlar olur ki, onu sözlərlə ifadə etmək çətin olur. Hazırda mən də belə hisslər keçirirəm. İlk növbədə humanist bir addım olaraq əfv Sərəncamı imzalayaraq həbsimi başa çatdıran Prezident, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevə həm öz adımdan, həm də ailə üzvlərim adından dərin təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm”.

Yazıçı İskəndər Pala azərbaycanlı oxucuları ilə görüşdü

Sentyabrın 16-da Bakıya gələn tanınmış türkiyəli yazıçı İskəndər Pala səfərinə Fəxri Xiyabanda ümumilli lider Heydər Əliyevin və onun xanımı Zərifə Əliyevanın məzarını, Şəhidlər Xiyabanını, Bakı Türk Şəhidliyini ziyarət etməklə başlayıb. Daha sonra yazıçı İçərişəhərlə, o cümlədən Şirvanşahlar Saray kompleksi ilə tanış olub.

Respublikamızda səfərdə olan məşhur türk yazıçısı və ədəbiyyatşünas alim professor-doktor İskəndər Pala Xətai rayonu ərazisində yerləşən, Xocalı soyqırım qurbanlarının xatirəsinə ucaldılmış “Ana harayı” abidəsi və Rüstəm Mustafayev adına Dövlət İncəsənət Muzeyinin həyətində yerləşdirilmiş “gül-lələnmiş heykəllər” kimi tanınan və Şuşada vandalizmə məruz qalmış heykəlləri ziyarət edib. Bakı səfəri çərçivəsində eyni zamanda yazıçı Anar, millət vəkili Fazil Mustafa və Nizami Cəfərovla da xüsusi görüşlər qeydə alınıb.

Sentyabrın 17-si Bakıda, Rəşid Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında “Avrasiya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutu” İctimai Birliyi və millət vəkili Qənirə Paşayeva tərəfindən türkiyəli yazıçı İskəndər Palanın oxucularla görüşü təşkil olunub. Gecədə açılış nitqi söyləyən ABAİ İB sədri, millət vəkili Qənirə Paşayeva öncə İskəndər Pala şəxsiyyəti və yaradıcılığı barədə ətraflı bilgi verib. Əsas diqqəti onun Türk dünyasının böyük övladı Yunis Əmrədən bəhs edən “OD” romanı və romanın Azərbaycanda işıq üzü görməsi, bu işin gərəkcəsinə yönəldib. Tədbirdə İskəndər Pala yaradıcılıq kredosu, ədəbi-fəlsəfi məntiqi barədə danışib, oxucuların suallarını cavablandırıb.

Gecənin sonunda “OD”un imzalanma mərasimi olub, oxucular ünlü yazıçı ilə xatirə şəkilləri çəkdiriblər.

tuwa

HICABLI QADIN
GEYİMLƏRİNDƏ
BOL ÇEŞİD VƏ
İNANILMAZ UCUZLUQ

**MANTO
TUNİK
KOSTYUM
YUBKA
ŞALVAR
KOFTA
HICAB**

İRFAN ABUNƏÇİLƏRİNƏ
ƏLAVƏ ENDİRİMLƏR
NƏZƏRDƏ TUTULUR

LÖKBATAN
Ünvan: BİNƏ BAZARI,
Sıra 7A, korpus 3,
mağaza: 28 - 29 (id)
Tel: (+994 55) 208 72 55
(+994 12) 408 4043

**Eyni ünvanda
yeni dizaynda**

